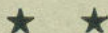

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΑΜΦΙΣΣΑ
1980

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα, Πανουργιᾶ 1

Τεύχος 14, Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 1980

Υπεύθυνος γιὰ τὴν ὕλη: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Ἡπείρου 16, Ἀθῆναι — Τηλ. 82.17.743

Υπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθῆναι - Τηλ. 360.38.20

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Κουτσοκλένης, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Λακαφώσης, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Πάλλας, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Εὐγενία Γερολυμάτου, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Νικόλαος Δρόλαπας, ἑφορος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Ἀγουρόπουλος

Ἰωάννης Ἀναγνωστόπουλος μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

—Ἐπικαιρότητες τοῦ Δ.Ι.Κ.	Σελίς 1/401
—Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, τοῦ Γιώργου Κουτσοκλένη »	4/404
—Γιῶργος Χασιακός, τοῦ Δρόσου Κραδαρτόγιαννου »	11/411
—Ὁ πλάτανος τῆς πλατείας, τοῦ Δημ. Παλούκη »	15/415
—Τὰ κουδουνάδικα στὴν Ἀμφισσα, τοῦ Γιώργου Χασιακοῦ »	19/419
—Τὸ στοιχεῖο τῆς Χάρμαινας, τῆς Ἀνδρ. Γερολυμάτου »	25/425
—Ἡ παραποίηση τῆς Ἱστορίας, τοῦ Σπάρτακου »	28/428
—Χρήστος Παπουτσῆς, τοῦ Δρόσου Κραδαρτόγιαννου »	31/431
—Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας »	32/432

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

‘Απ’ ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

1. — Στὸ βιβλίον ἐντυπώσεων τοῦ «Λαογραφικοῦ Μουσείου Φωκίδας» διαβάσαμε :

«Μὲ πραγματικό θαυμασμό θέλω νὰ συγχαρῶ τὸν πρόεδρο καὶ τὸ Δ. Σ. τῆς Ε.Φ.Μ. γιατί, σὲ μιὰ κρίσιμη περίοδο γιὰ τὴ διαφύλαξη τῆς ἱστορικῆς μας μνήμης, τῆς ἐθνικῆς φυσιογνωμίας καὶ τῆς παράδοσης τοῦ λαοῦ μας, κατόρθωσαν, σχεδὸν ἀβοήθητοι, νὰ δημιουργήσουν τὸ Μουσεῖο (Λαογραφικὸ) τῆς περιοχῆς τους. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἐπίτευγμα ἀληθινὰ καταπληκτικό, γιὰ ἕνα σπάνιο ἀποθησαύρισμα, ποὺ ἔγινε μὲ σωστὴ ἀντίληψη, ὑποδειγματικὴ διάταξη καί, προπαντός, μὲ τὴ θερμὴ ἀγάπη, τὸ πάθος καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ αἴσθηση τοῦ Γιώργου Κουτσοκλένη.

Τὸ κοινό, οἱ παράγοντες τῆς Ἑμφισσας καί, κυρίως, ἡ ἀρμόδια κρατικὴ ἀντίληψη, ὀφείλουν νὰ κάμουν δική τους τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου. ΕἶΝΑΙ ΧΡΕΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΟΠΟ.

19.4.80

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ»

2. — ‘Απ’ τὸ Δήμαρχο Ἀθηναίων λάβαμε τὸ παρακάτω γράμμα:

«Ἀγαπητοὶ Κύριοι.

Αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη νὰ σᾶς ἐκφράσουμε τὶς θερμὲς μας εὐχαριστίες γιὰ τὴν ἀπὸ μέρους σας παραχώρηση βιβλίων στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Κέντρου Λαϊκῆς Τέχνης καὶ Παράδοσης.

Ἡ εὐγενικὴ σας αὐτὴ χειρονομία μᾶς κάνει νὰ αἰσθανόμαστε πλαισιωμένοι ἀπὸ πνευματικούς ἀνθρώπους καὶ φορεῖς, ποὺ ἔρχονται συνεισφέροντες στὴν προσπάθεια τοῦ Δήμου μας νὰ προωθήσει τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο τῆς Ἀθήνας δημιουργώντας νέα ἐρεθίσματα καὶ νὰ τὸ ἀναγάγει στὸ φυσικὸ προορισμό, δηλ. στὴν ἀρχὴ «ἡ Τέχνη γιὰ τὸ Λαό».

Φιλικώτατα,

‘Ο Δήμαρχος Ἀθηναίων
ΔΗΜ. ΜΠΕΗΣ»

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

(200 χρόνια ἀπ' τὸ θάνατό του)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ

Ἀκόμα ἀνθοῦν τὰ λόγια σου στὰ θρά-
χια τῆς Ἡπείρου
ἀπ' τὰ βαθειὰ τοῦ στοχασμοῦ ὡς τὰ
ψηλὰ τοῦ οὐέρου
Πρόδρομε σὺ τῆς λευτεριάς, ζεστή
τοῦ ἡλίου ἀχτίδα
μοίραζες τὴν παρηγοριά κι' ἔσπερνες
τὴν ἐλπίδα.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 200 χρόνων ἀπ' τὸ μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ἑθνομάρτυρα καὶ Ἰσαπόστολου Ἀγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα ἀποκτᾷ ἡ κάποια ψηλάφηση τοῦ τεράστιου ἔργου του. Λίγα λουλούδια δηλαδή θὰ προσπαθήσουμε νὰ μαζέψουμε ἀπ' τὸ τεράστιο εὐωδιαστό καὶ γεμάτο καρπούς περιθόλι τοῦ Ἀγίου, γιὰ νὰ τὰ προσφέρουμε στὴν ἀγάπη σας, πιστεύοντας πῶς κάνουμε λειτουργία στὴ μνήμη του.

Ὁ Πατρο-Κοσμάς, ὅπως λέγεται, ὁ Αἰτωλός, γεννήθηκε στὸ μικρὸ χωριὸ τῆς Αἰτωλίας, Μέγα Δένδρον, τὸ ἔτος 1714, ἀπὸ εὐσεβεῖς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι φρόντισαν καὶ γιὰ τὴ μόρφωσή του. Ἔτσι τὸν βλέπουμε σὲ ἡλικία 8 χρονῶν νὰ μαθαίνει τὰ πρῶτα του γράμματα κοντὰ στὸ σοφὸ ἱεροδιδάσκαλο Γεράσιμο Λύ-

τσικα, ποὺ δίδασκε τότε στὸ ξακουσμένο «Κρυφὸ Σχολεῖο» τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Παναγίας τῆς Σεγδίτσας. Ἐδῶ ἔμεινε 10 χρόνια καὶ κατόπιν πῆγε στὴ Λομπότινα τῆς Ναυπακτίας ὡς μαθητὴς καὶ σύγχρονα βοηθὸς τοῦ ἱεροδιδάσκαλου Ἀνανία.

Ἡ δίψα γιὰ περισσότερη μάθηση, ὁδήγησε τὰ θήματά του, σὲ ἡλικία 30 χρόνων περίπου, στὸ μεγάλο Σχολεῖο τοῦ Ἀγίου Ὁρους (Μοναστήρι Βατοπεδίου), ποὺ εἶχε δασκάλους τοὺς Παν. Παλαμᾶ, Εὐάγγ. Βούλγαρη καὶ Ν. Ζερτζούλη.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ περίφημη ἐκείνη Σχολὴ διαλύθηκε γιατί φύγανε οἱ διδάσκαλοι, ὁ Κώνστας, ὅπως τὸν ἔλεγαν πρὶν νὰ ἱερωθεῖ, πῆγε στὸ Μοναστήρι τοῦ Φιλόθεου. Ἐδῶ ἔγινε καλόγηρος καὶ σὲ λίγο — μιὰ καὶ τὸ Μοναστήρι δὲν εἶχε παπᾶ — Ἱερομόναχος.

...Μὰ ὁ Λίτσικας, κι' ἐκεῖνος ἔνας δάσκαλος τοῦ Γένους, ἤθελε παπάδες ὅλους τοῦ λαοῦ τοὺς προκομένους. Κι' εἶπεν εἰς τὸν μαθητὴ του «πάρε Κώστα τὴν εὐχή μου καὶ στὸ Ἅγιο Ὄρος τρέχα, γιατί βλέπει ἡ ψυχὴ μου πῶς στὰ σπλάχνα σου φυτρώνει τοῦ λαοῦ ὁ Ἅγιος Κρίνος» καί... Κοσμάς στὸ Ἅ-

γιο Ὁρος ἔγινε ὁ Κωνσταντῖνος, μᾶς λέει ὁ ποιητής.

Σὲ κεῖνα τὰ δύσμοιρα χρόνια ἡ πνευματικὴ κατάπτωση τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων ἦταν πολὺ μεγάλη, κυρίως ἀπὸ ἔλλειψη κάθε μορφῆς παιδείας.

Τὸ Γένος βυθισμένο στὴν ἀμάθεια καὶ τὸ σκοτάδι τῆς, εἶχε φθάσει σὲ πρωτόγονη κατάσταση. Ἀκόμα καὶ οἱ παπάδες καὶ οἱ Ἐπίσκοποι δὲν μπορούσαν νὰ μεταδίδουν στὸ λαὸ τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Οἱ τρεῖς αἰῶνες σκληρῆς δουλείας εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ' τοὺς σκλαβωμένους Ἕλληνες καὶ τὰ στοιχειώδη μέσα συντηρήσεως καὶ διαβιώσεως.

«Πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστὸ σκοτάδι»! Θὰ πεῖ ἀργότερα ὁ ποιητής.

Αὐτὴ ἡ θλιθερὴ κατάσταση ἀνησύχησε ἰδιαίτερα τὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ Ἀγίου Κοσμᾶ καὶ μιὰ μέρα, κλεισμένος στὸ κελί του, ὁραματίστηκε τὸ ξεσηκωμὸ τῶν σκλάβων Ἑλλήνων. Πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του, τὶς δυνάμεις του, τὰ πάντα, χάριν τῶν ὑποδούλων ὁμοεθνῶν του. Ἦκουγε μιὰ φωνὴ πού τοῦ ἔλεγε: «Κοσμᾶ! Τὸ Ἔθνος καίγεται καὶ σὺ ἀναπαύεσαι;» Τότε, γιὰ νὰ λύσει τὸ πρόβλημά του, πῆρε τὴν Ἀγία Γραφή, τὴν ἀνοίξε καὶ τὰ μάτια του ἔπεσαν πάνω στὴν ἀράδα: «Μη δεις τὸ ἑαυτοῦ ζήτησι, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἔκαστος». (Πρὸς Κορινθ. Α' 10 — 24).

Ἄς μὴ ζητᾶ κανεὶς μόνο τὸ δικό

του συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ ἔλεγε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ οἱ ἐνδοιασμοὶ του, ὅτι τὸ ἐκχείρημα τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἦταν μεγάλο καὶ δύσκολο ἔπεσαν καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη του ὑποχώρησε.

Κάλεσε ἀμέσως τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὸν Ἠγούμενο, τοὺς ἀνακοίνωσε τὴν ἀπόφασή του, τοὺς ζήτησε νὰ τὸν συγχωρέσουν καὶ ξεκίνησε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἐκεῖ βρῆκε πρῶτα τὸν ἀδελφό

του Χρύσανθο, πού ήταν διδάσκαλος, ἀπ' τὸν ὁποῖο πήρε καὶ μερικά μαθήματα ρητορικῆς τέχνης, καὶ κατόπιν συναντήθηκε μὲ τὸν Πατριάρχη Σεραφεῖμ Β' καὶ συζήτησε τὸ ὅλο θέμα. Διαπιστώθηκε ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς θρискόντουσαν σὲ ἀπερίγραπτα ἄθλια κατάσταση. Στὶς Βόρ. ἐπαρχίες οἱ Χριστιανοὶ ἐξισλαμίζονταν κατὰ ἑκατοντάδες. Ἀκόμα καὶ ἱερεῖς, στὴ Δυτικὴ Μακεδονία δὲ καὶ Δεσπότες ἀλλαξοπιστοῦσαν.

Παπᾶς δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν πουθενὰ καὶ ἂν θρискόταν κανένας ἦταν ἐντελῶς ἀγράμματος. Πολλὰ παιδιά πέθαιναν ἀβάπτιστα.

Μόνο οἱ ἐλάχιστοι πού εἶχαν ἰσχυρὴ θέληση κατόρθωναν νὰ διατηρῇσουν τὴ θρησκεία τους, τὴν πίστη τους καὶ κατὰ συνέπεια τὴν ἔθνικότητά τους, ἀφοῦ ἡ πίεση τῶν Τούρκων ἦταν μεγάλη, σκληρὴ καὶ βάρβαρη.

Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος, πού ἀσχολήθηκε συστηματικὰ μὲ τὸν Ἀγιο Κοσμᾶ — αὐτὸς τόν... ξέθαψε — λέει: «Ἀποτέλεσμα τῆς καταπτώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου ὑπῆρξε κακὸν πρωτοφανὲς καὶ παράδοξο στὰ χρονικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ γενικῶς τῶν Ραγιαδῶν τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Θέλω νὰ πῶ γιὰ τοὺς ἐξισλαμισμοὺς χιλιάδων χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ εἰδικῶς τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θράκης, καὶ κυρίως τῆς Ἠπείρου».

Αὐτὴ σύντομα ἦταν ἡ θρησκευτι-

κὴ κατάσταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑθνικὴ, δὲν διέφερε, ἀφοῦ τὰ δυὸ αὐτὰ συμβαδίζανε, γιατί σὲ ὅλους μας εἶναι γνωστὸ ὅτι, μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκεῖνο πού κρατοῦσε τὸ Ἔθνος ἐνωμένο, ἦταν οἱ ἐκκλησία, ἡ θρησκεία μας, τὰ Μοναστήρια.

Σπάνια ἀκουγόταν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα· τούρκικα, ἀρβανίτικα καὶ βλάχικα τὴν εἶχαν ἀντικαταστήσει.

Καὶ ὁ Πατρο-Κοσμᾶς εἶπε: «Τὸ Γένος ἡμῶν ἀγρίεψε».

Σ' αὐτὴ τὴν ἀπερίγραπτα τραγικὴ ἐποχὴ ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του ὁ εὐλογημένος καὶ φλογερὸς Ἱεροκῆρυκας, ὁ Μεγάλος αὐτὸς Πατριώτης. Προικισμένος μὲ ἰσχυρὴ καὶ ζῶσα πίστη καὶ μὲ τὴ σταθερὴ ἀπόφαση ν' ἀλλάξει τὴν κατάσταση καὶ νὰ βελτιώσει τὴ θέση τῆς Ρωμιοσύνης, παρουσιάστηκε στὸν Πατριάρχη καὶ τὸν ἔπεισε — δὲν ἦταν καὶ δύσκολο αὐτὸ — νὰ τοῦ δώσει τὴν ἄδεια καὶ τὴν εὐχή του. Καὶ ρίχτηκε μὲ ὀρμὴ στὸν ἀγώνα.

Τὸ 1759—1762 ἔκανε τὴν πρώτη του μεγάλη ἀποστολικὴ περιοδεία. Τὸ 1763—1773 ἐπραγματοποίησε τὴ δεύτερη.

Τὸ κύριο θᾶρος καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς περιοδεῖες τὸ ἔρριξε στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη. Ἦταν ὁ πρῶτος πού διέβλεψε, ὅτι ἀπὸ τότε οἱ Βόρειοι γείτονές μας ἀπόβλεπαν στὴ διάθρωση καὶ τὴν ἐξαφάνιση κάθε Ἑλληνικοῦ καὶ διαισθάνθηκε τὸ μεγάλο κίνδυνο, γι' αὐτὸ πολέμησε ὅσο μποροῦσε τὴ βλάχικη καὶ σλαβικὴ γλῶσσα. «Θέλω νὰ κάνετε

έλληνικό σχολείο μαζί με την έκκλησία εις τὸ χωριό σας. Ἐπιμένω νὰ φεύγετε τὴν ἀγρίαν θλαχικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ ὁμιλεῖτε τὴν Ἑλληνικὴν...» λέει, ἀπαιτεῖ, σὺς «Διδάχες» του.

Πρῶτος αὐτὸς μόχθησε νὰ κρατηθεῖ στὴν ὑπέρτιμη Μακεδονία καὶ Θράκη ἢ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ Ἑλληνισμός.

Τὸ 1775—1777 ἔκανε τὴν τρίτη του περιοδεία καὶ τὸ 1777—1779 τὴν τέταρτη καὶ τελευταία.

Γύρισε ὅλα σχεδὸν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἰονίου καὶ τὴν Κρήτη, τὴ Θράκη, τὴ Μακεδονία, τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἥπειρο, ὅπου, σὺς 24 Αὐγούστου 1779 — 200 χρόνια ἀπὸ φέτος — τὸν κρέμασε ὁ Κούρτ - Πασᾶς στὸ χωριὸ Κολικόντασι, κοντὰ στὸ Βεράτι. Χαράματα τὸν κρέμασαν γιὰτὶ φοβόντουσαν τὸν ἀμέτρητο λαὸ πὺ τὸν ἀκολουθοῦσε. Κι' ὅταν ἡ Ἁγία του ψυχὴ πέταξε πρὸς τὸν «Πατέρα» του, οἱ φονιάδες, ἀφοῦ τοῦ ἔβγαλαν τὴ θηλειά, πέταξαν τὸ λείψανό του στὸν ποταμὸ Ἄψο, ἀπ' ὅπου, μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες ἕνας παπᾶς — ὁ παπα-Μᾶρκος, τὸν ἀνέσυρε, τὸν τύλιξε μὲ τὸ ράσο του καὶ τὸν ἔφερε εἰς τὸ Κολικόντασι ὅπου τὸν ἔθαψαν μὲ τιμὴς στὸ νάρθηκα τῆς ἐκκλησιᾶς τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας.

«Τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ κοκκίνισαν καὶ σήμερα ἀκόμα ἔχουν κόκκινο χρῶμα», λένε ἀκόμα καὶ τώρα στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, πὺ ἡ ἀνάμνησή του διατηρεῖται ζωντανή.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ πασᾶς δὲν θὰ

τὸν κρεμοῦσε, ἀφοῦ καὶ τῖς «Διδάχες» του εἶχε ἀκούσει, ἂν οἱ μισόχριστοι καὶ θεοκτόνοι Ἑβραῖοι δὲν καλοπλήρωναν καὶ δὲν ἐπέμεναν γιὰ τὴν ἐξόντωσή του.

Πρὶν ξεκινήσει ὁ Πατρο-Κοσμᾶς γιὰ τῖς περιοδεῖες Του εἶχε μελετήσει πολὺ καλὰ τὴν ὅλη κατάσταση. Ἦξερε ὅτι γιὰ νὰ ὀργανώσει κανέναν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — πὺ περιγράφηκε πὺ πάνω — σὲ μιὰ ἀδιαπέραστη γραμμὴ ψυχικῆς ἄμυνας, χρειαζόταν δύναμη, πίστη, γνώσεις. Καὶ αὐτὰ τὰ διέθετε. Δὲν ἦταν ἕνας καλόγηρος μὲ στεγνὸ θεολογικὸ ἐξοπλισμό. Ἦταν μορφὴ φωτεινὴ μὲ εὐρύτατες ἀνησυχίες, μεγάλη μόρφωση καὶ πολλὰ ἄλλα προσόντα.

Ἀντιγράφω ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μιὰ ἐκθεση κατασκοπείας — στὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ὑπάρχουν ἀρκετὲς τέτοιες, πὺ ἔφερε στὸ φῶς ὁ Κ. Μέρτζιος, γιὰτὶ ἡ Δημοκρατία τοῦ Ἀγίου Μάρκου παρακολουθοῦσε, ἀγρυπνα, τῖς κινήσεις τοῦ Ἑλλήνα διδάχου καὶ ἐθνοφωτιστῆ — στὴν ὁποία φαίνεται κατακάθαρα τὸ ποιὸς ἦταν ὁ Κοσμᾶς καὶ ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ἡ ἐντύπωση, ἣν ἀπεκόμισεν ὁ Μαμωνᾶς (πρόκειται γιὰ τὸν Κερκυραῖο κατάσκοπο πὺ παρακολουθοῦσε τὸν Κοσμᾶ) διὰ τὸν Καλόγηρον, εἶναι ὅτι οὗτος εἶναι ὀξυνόστατος, ἐμπλεὺς μεγάλων ἰδεῶν καὶ ἔχει ἀξιοθαύμαστον τρόπον ὅπως εἰσδύη εἰς τὴν ψυχὴν οἰουδήποτε καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε δὲν ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον νὰ ἐκφράσῃ ἢ νὰ προτείνει ὁ ἴδιος καὶ τὸ ὅ-

ποῖον νὰ μὴ γίνῃ ἀμέσως ἀποδεκτὸν καὶ μετὰ τοῦ ἐπιβαλλομένου σεβασμοῦ παρὰ τῆς ὁλότητος, ἥτις καὶ τὸ ἐκτελεῖ μὲ τὴν πλέον ἐφικτὴν ἀκρίβειαν, ὅτι δὲ ἐπὶ πλέον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα συρρέουν πανταχόθεν, ἵνα τὸν ἴδουν, εἶναι καταπληκτικὸς, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκολουθούντων αὐτὸν εἰς τὴν περιοδεῖαν ἀνὰ τὰς διαφόρους Κοινότητας...».

Ὁ Ἐθνοφωτιστὴς π. Κοσμάς στίς περιοδεῖες Του μιλοῦσε στὸ λαὸ καὶ τὸν δίδασκε μὲ πύρινο ζῆλο, μεταδίδοντάς του τὴ φλόγα τῆς καρδιᾶς Του.

«Ἐκήρυττε τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη στὴν κατανομή τῶν θαρῶν, τὴν πειθαρχία στίς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων, τὸ σεβασμὸ, τὴν φιλάνθρωπία, τὴν ὀλιγάρκεια, τὴν κατάργηση τῆς πολυτέλειας, τὴν περίθαλψη τῶν φτωχῶν καὶ τὴ μόρφωση τῆς κοινωνίας μὲ τὴν ἴδρυση ἑλληνικῶν σχολείων. Ὁ Ἅγιος Κοσμάς εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ μίλησε γιὰ τὴ γυναῖκα ποὺ μεταχειρίζονταν τότε ὅπως τὰ ζῶα καὶ ζήτησε τὴν ἀνύψωση καὶ τὴν ἰσότητα δικαιωμάτων τῆς μὲ τὸν ἄνδρα», μᾶς λέει κάποιος βιογράφος Του.

Πίστευε πῶς ἡ πολιτικὴ ἀποκατάσταση ἔπρεπε νὰ στηριχθεῖ στὴν πνευματικὴ ἀνύψωση, στὴν οὐσιαστικὴ ἐπιστροφή στὸν Χριστό. Πίστευε ὅτι μὲ τὴ μόρφωση οἱ Χριστιανοὶ θὰ μποροῦν νὰ κατανοοῦν τὴν ἀξία τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, θὰ μποροῦν νὰ διορθῶνουν τὴ ζωὴ τους καὶ κυρίως νὰ διεκδικοῦν

τὴν ἐλευθερίαν τους. Πίστευε δηλαδὴ καὶ τὴν πίστη Του αὐτὴ τὴ μετέδιδε στοὺς σκλαβωμένους, ὅτι μὲ τὰ γράμματα θὰ θγεῖ τὸ σκλαβωμένο Ἔθνος ἀπ' τὴν ἀμάθεια, στὴν ἀρχή, καὶ ἀπ' τὴ σκλαβιά, κατόπιν.

Θεωροῦσε τὴ μόρφωση σὰν τὸ πρῶτο θεμέλιο τῆς ἀναγέννησης. Τὸ ξύπνημα τῶν ραγιαδῶν ἦταν ζήτημα ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας γενεᾶς.

Ἔτσι ρίχτηκε στὸν ἀγῶνα. Μὲ ἀνυπολόγιστους κόπους σπέρνει - σπέρνει συνεχῶς τὴ χέρσα γῆ τῶν σκλάβων ψυχῶν. Ἐπὶ 15 χρόνια δίδαξε στὴν ἀπλὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μὲ ἀπλὰ καὶ κατανοητὰ λόγια, μ' ἓνα ραβδί στὸ χέρι κι' ἓνα τριμμένο ράσο, χωρὶς δεκαρολογίες, χωρὶς ὕλικες ἀπαιτήσεις, νύχτα καὶ μέρα, χωρὶς ἀνασασμὸ, ἀπὸ ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ ἀπὸ κλεφτομπούλουκο σὲ ἀρματωλίκι.

Καὶ τὸ θαῦμα ἔγινε!

Ἐγινε ὁ Ἅγιος τῶν γεωργῶν, τῶν ποιμένων, τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀδικημένων καὶ ἀκόμη ὁ Ἅγιος τῶν Τουρκαλθανῶν, ποὺ πολὺ τὸν σέβονταν.

Πέντε χιλιάδες κολυμβήθρες, διακόσια Σχολεῖα καὶ δέκα Γυμνάσια εἶναι ὁ χονδρὸς ἀπολογισμὸς τοῦ ἔργου του, πραγματικὰ καταπληκτικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος ἄθλος στὰ χρονικὰ τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας.

Γι' αὐτὸ ὁ ὕμνογράφος του ἀναρωτιέται:

«Τοὺς λαμπροὺς ἀγῶνας σου, οὐς

ὑπὲρ τῆς πίστεως ἠγωνίσαι, τὶς διηγῆσεται, Ἱερομάρτυς πανένδοξε;»

Μὲ τὴν δράσιν του σάρωσε τὴν ἀμάθεια, τὴν θαρβαρότητα, τὴν κακία, τὴν πολυτέλεια καὶ τὸ μῖσος καὶ ἔσπειρε τὴν ἀγνότητα, ξύπνησε τὴν Ἑθνικὴ συνείδηση σ' ἓνα λαὸ πού εἶχε ξεχάσει τὸν προορισμό του καὶ ἐπλάσε ἀνθρώπους γιὰ τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴ Μεγάλῃ Ἐπανάστασι.

Σαφῆ εἰκόνα τοῦ ἔργου του μᾶς δίδει ὁ Περραιβός: «Διασπαρεῖσα ἡ φήμη τοῦ Ἀγίου Κοσμᾶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος, προυξένησε θαυμασμό καὶ ἄκραν ἐπιθυμίαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, τὶς δηλαδὴ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν νὰ δεχθῇ καὶ ἀκούσῃ τὰς ἱεράς «Διδαχάς» Του. Ὅθεν ἐξήρχοντο ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, νέοι καὶ γέροντες, εἰς προὑπάντησιν, ἀσπαζόμενοι εὐσεβῶς τὰς χεῖρας, τὰ πενιχρὰ ἱμάτια καὶ τοὺς πόδας του. Ὁ δὲ ἱεροκῆρυξ, ὅταν ἔβλεπε πολὺν λαὸν ἐκ διαφόρων χωρίων συναθροισμένον καὶ παρακολουθοῦντα, ἐτίθετο εἰς τι εὐρὺ πεδίων καὶ ἐδίδασκεν αὐτὸν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας».

Ὁ δὲ ἀναστηλωτὴς τῆς μνήμης Του Φάνης Μιχαλόπουλος σημειώνει: «Ἡ πορεία του ἦταν μιὰ ἀπέραντη θρησκευτικὴ λιτανεία, πού ἔμοιαζε σὰν πολυάνθρωπη θρησκευτικὴ πομπὴ κι' ὅχι σὰν ἀπλὴ διδασκαλία τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου».

Ὁ ποιητὴς Παν. Λ. Συνοδινὸς τὸν θέλει ἀστραπὴ στὰ βάθη φοβεροῦ μεσονυκτίου, λαϊκὸ προφήτη, Ἄγγελο Κυρίου.

Καὶ ὁ Γ. Ἀθάνας:

«Πὸ Μέγα Δένδρο ξεκινᾷ, στὸ Καλοπάσι ἀγιάζει.
Χτίζει σχολειὰ, χτίζει ἐκκλησιές,
χτίζει τὴ Ρωμιοσύνη!
Πάτερ Κοσμᾶ, σὰ νὰ ἦταν χτὲς τὸ κήρυγμά σου ἀχάζει,
στὴ Ρούμελῃ, στὴν Ἡπειρο, στὴν ἀπεραντωσύνη».

Ἔχουν μέχρι τώρα θρεθεῖ 12 «Διδαχές» Του, 12 ἐπιστολές καὶ περὶ τὶς 125 προφητείες Του.

Μᾶς εἶναι γνωστὲς 12 ἐπιστολές καὶ 9 «Διδαχές» του, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν μιὰ πραγματικὴ θρυσομάννα ἀληθείας καὶ νουθεσιῶν, μιὰ πυξίδα γιὰ κάθε ψυχὴ πού θέλει νὰ θρεῖ τὸ σωστό της δρόμο. Ἔκανε ἀρκετὰ θαύματα. Ἦταν Προφήτης. Σῶζονται γύρω στὶς 125 προφητείες του, πού ἀπ' αὐτὲς οἱ περισσότερες ἐπαληθεύθηκαν καὶ μερικὲς περιμένουν τὴν ἐκπλήρωσή των.

Ἡ ὅλη δράσι του συνοψίζεται στὴ σχετικὴ Πράξι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (Ἀπριλίου 20 τοῦ 1961) μὲ τὴν ὁποία ὁ Πατρο-Κοσμᾶς χαρακτηρίστηκε Ἅγιος, ἡ ὁποία μᾶς μαρτυρεῖ τὸ χαρακτήρα καὶ τὸ ἔργο του.

«Ἀπασαν τὴν πατρώαν γῆν διέδραμε, κηρύττων ἱεραποστολικῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, σχολεῖα πολλὰ τοῦ ἰδρύων, ἀσθενοῦντας θεραπεύων, τὴν ἀγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν κραταίνων, τύπον δ' ἑαυτὸν ταπεινώσας, αὐταπαρνήσεως, ἀρετῆς καὶ ἐγκρατείας, ἀναδείξας ἕως καὶ τὸν

μορτυρικὸν ὑπέμεινε θάνατον».

Αὕτῃ εἶναι μὲ κάθε συντομία ἡ μεγάλη προσφορὰ τοῦ Ρουμελιώτῃ Ἁγίου.

Αὐτὸς ὅμως ὁ μεγάλος «Ἀγιος, αὐτὴ ἡ μεγάλη Ἑθνικὴ Φυσιογνωμία, ποὺ τόσα προσέφερε στὴ θρησκεία μας καὶ πρὸ παντὸς στοῦ Ἔθνους μας κατὰ τὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ὅσα οὐδεὶς ἄλλος μέχρι σήμερα, δὲν τιμήθηκε ἀκόμα ὅσο ἔπρεπε. Ἡ ἐκκλησία μόλις τὸ 1961 τὸν ἀνεκήρυξε Ἁγιο, ἐνῶ Ἀγιος ἦταν στὶς καρδιές τῶν πιστῶν της, ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦσε ἀκόμα.

Ὁ διαβόητος Ἀλῆ - πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων τοῦ ἔκτισε ἐκκλησίαν στὸ χωριὸ Καλκόντασι, κοντὰ στὸν τόπο ποὺ ἐκτελέστηκε, καὶ ὅταν τὸν κατηγορήσαν γιὰ τὶς τιμές ποὺ ἔκανε σ' ἓνα Χριστιανό, εἶπε:

«Φέρτε μου ἓνα μουσουλμάνο σὰν αὐτὸν τὸ χριστιανό καὶ νὰ τοῦ φιλήσω τὰ πόδια».

Τὸ 1912 οἱ συγχωριανοὶ τοῦ ἔχτισαν στὸ χωριὸ τους τὸν ὁμώνυμο ναό.

Τὸ Ἔθνος τὸν ξέχασε τελείως. Οὔτε ἓνας ἀνδριάντας τοῦ στὸ Πάν-

θεο τοῦ Ἁλσους, οὔτε ἓνα μικρὸ σχόλιο στὰ σχολικὰ βιβλία ὄλων τῶν τάξεων. Ὁ ΕΛΤΑ μόνο φέτος ἐκδίδει ἓνα γραμματόσημο πρὸς τιμὴν του.

Οἱ Σταυροὶ τοῦ ὅμως, ποὺ μένουν στημένοι ἀκόμα, ποὺ συμβολίζουν καὶ μᾶς θυμίζουν τὸ Γολγοθᾶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς Πατρίδος, δείχνουν τὸ δρόμο σὲ μᾶς καὶ τοὺς νεώτερους καὶ μᾶς καλοῦν σὲ ἀγῶνες καὶ θυσίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Περιοδικὸ «ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ».
2. Κώστα Σαρδελῆ : «Ὁ Ἁγιος τῶν Σκλάβων».
3. Ἐπισκόπου Αὐγουστίνου Καντιώτῃ : «Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός».
4. Χριστόφορος Περραιβός :
5. Παν. Π. Συνοδινού: «Παιᾶνες, στόνοι, γέλωτες. Ἑθνικῶν ποιήσεων». (Συλλογὴ ΙΓ').
6. Περιοδικά.
7. Ἐγκυκλοπαίδεια «ΔΟΜΗ» τόμος 8ος.
8. Μεγάλῃ Ἀμερικανικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια τόμος ΙΓ'.
9. Νέα Παγκόσμιος Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος 18ος.
10. Δ. Φωτιάδης: Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ '21.

Μᾶς εἶναι εὐπρόσδεκτες τόσο οἱ συνεργασίες σὲ θέματα ποὺ ἐξυπηρετοῦν τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας, ὅσο καὶ ἡ διατύπωση ὁποιασδήποτε κριτικῆς, οἱ ὑποδείξεις σας γιὰ τὶς ἐλλείψεις μας καὶ γενικὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ συμβάλει στὴν καλλιτέρευση τοῦ περιοδικοῦ μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΣΙΑΚΟΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ

Παρουσίαση: Δρόσου Κραβαρτόγιαννου

Γεννήθηκε στην Καλοσκοπή (Κουκουβίστα) της Φωκίδας το 1924. Διορίστηκε δάσκαλος και υπηρέτησε σε διάφορα μέρη της Φωκίδας (Μαυρολιθάρι, Καλοσκοπή, Κίρρα, "Αμφισσα) επί 15 χρόνια, για να ζυμωθεί με το μόχθο και τη ζωή των κατοίκων της. Στη συνέχεια υπηρέτησε στο Λαύριο, στο Ζωγράφου 'Αττικής και τώρα υπηρετεί σαν διευθυντής σχολείου στη Νίκαια του Πειραιά.

Επί τρεις σχεδόν δεκαετίες προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες σαν εκπαιδευτικός με διαλέξεις, δημοσιεύματα και εισηγήσεις σε παιδαγωγικά συνέδρια, δίνοντας παράλληλα το «παρών» στους αγώνες για την ήθικη και υλική εξύψωση του κλάδου του, σαν αντιπρόσωπος των συναδέλφων του σε συνελεύσεις και συσκέψεις.

Στα γράμματα εμφανίζεται το 1963 και από τότε δημοσιεύει δεκάδες άρθρων, μελετών, δοκιμίων και ποιημάτων παραδοσιακών.

Το πρώτο του βιβλίο «Ταξιδεύοντας στην Παρνασσίδα» αποτελεί την πρώτη νεοελληνική πηγή μελέτης και γνώσης μίας στερημένης βιβλιογραφικά περιοχής της Ρούμελης.

Τα δοκίμιά του που έχουν ως τώρα δημοσιευτεί («Η Δημοτική γλώσσα», «Η Λαογραφία ως επιστήμη», «Ιστοριοδίφια και Ιστορία», «Οι προλήψεις και η επί-

δρασή τους») έχουν προκαλέσει βαθιά αίσθηση στον ελληνικό πνευματικό χώρο.

Το βιβλίο του «Ιστορικά και Λαογραφικά της Κουκουβίστας» (1968) παίρνει τον Έπαινο της 'Ακαδημίας 'Αθηνών και μετά από μια τετραετία το έργο του «Γλωσσικά μνημεία της Ρούμελης» (1972) τιμάται με το Βραβείο της Γλωσσικής 'Εταιρείας 'Αθηνών.

Είναι μέλος του Συνδέσμου 'Ελλήνων Λογοτεχνών (απ' το 1970), της 'Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών, ενώ πρόσφατα ανακηρύχτηκε τακτικό μέλος

τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας γιὰ τὸ ἀξιόλογο λαογραφικὸ τοῦ ἔργο.

Συνεργάστηκε ὡς τώρα μὲ τὰ περιοδικὰ Νέα Σκέψη, Σχολεῖο καὶ Ζωή, Νεοελληνικὸς Λόγος, Σύγχρονη Σκέψη, Νέο Σχολεῖο, Παιδαγωγικὴ πορεία, Δρυόπη, Πνευματικὴ Ρούμελη, Φθιωτικὴ Σκέψη, Σελίδες ἀπ' τὴ Φωκίδα κ.ἄ. καὶ μὲ τὴ Νέα Ἑλληνικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια (Χάρη Παύση).

Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ βιβλίου. Κριτικὰ τοῦ δοκίμια ἔχουν δημοσιευτεῖ κατὰ καιροὺς σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.

Ὁ Γιώργος Χασιακὸς ἀποτελεῖ μιὰ ἐξέχουσα μορφή στὴ Λαογραφία τοῦ χώρου τῆς Φωκίδας. Συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ Λουκόπουλου καὶ τῆς Σπανδωνίδου θ' ἀποτελέσει μιὰ πολὺτιμη πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενιές.

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Γιὰ τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ «Ταξιθεύοντας στὴν Παρνασσίδα» θὰ γράψει ὁ Ν. Καραντηνὸς στὴν Ἐφημ. Ἀθηναϊκὴ (24-4-61): ... Ὁ συγγραφέας δὲν κάμνει μιὰ νεκρὴ περιγραφή. Δὲν δίνει πληροφορίες πού πῆρε ἀπὸ κάπου ἀόριστα καὶ ὄχι ἐξακριβωμένα. Τὸ βιβλίο τοῦ μεθοδικὰ γραμμένο, χωρὶς περιττὲς πληροφορίες, σταματᾷ στὰ βασικὰ στοιχεῖα, πού ἐνδιαφέρουν τὰ χωριά, γενικώτερα τὴν περιοχὴ, στοιχεῖα πού θέλει νὰ ἔχει ὁ ἐπισκεπτής...

Γιὰ τὸ «Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ τῆς Κουκουδίστας» θὰ γράψουν: ...Ἡ θεωρητικὴ καὶ ἱστορικὴ, παράλληλα, κατάρτιση τοῦ ἐπιτρέπει νὰ τοποθετεῖ τὶς διαφορὰς πνευματικὰς καὶ πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τοῦ καὶ νὰ τοὺς

δίνει τὴ θέση πού τοὺς ταιριάζει μέσα στὸ ὅλο πνευματικὸ οἰκοδόμημα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Παιδὶ τῆς μικρῆς ἀλλὰ τόσο ἐνδιαφέρουσας πατρίδας τοῦ, πού τὴν τιμᾷ μὲ τούτῃ τὴν ἐργασία του...

Περ. «Νεοελληνικὸς Λόγος» τ. 13, 1968

Χάρης Σακελλαρίου

...Μὲ γνώση, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀγάπη ἔγραψε μιὰ ὡραία μονογραφία γιὰ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ. Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ Γ.Χ. διασώζει πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία, τὴν λαογραφία, τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κουκουδίστας — Φωκίδας, μαζί μ' ἓνα πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό...

Ἐκπομπὴ Ὑπουργ. Παιδείας (ΕΡΤ) 25.2.70). Σπύρος Κοκκίνης

...Στὸ βιβλίο αὐτό, ὁ συγγραφέας, μετουσιώνει ὅλη τοῦ τὴν ἀγάπη στοὺς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ τοῦ, τὴν πατρίδα τοῦ, τὴν ἱστορία, τοὺς θρύλους, τὰ ἀνέκδοτα, τὶς δεισιδαιμονίες, τὴ μαγκανία, τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη, τὴ φιλοξενία, τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἐπιβίωση, ἀλλὰ καὶ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως αὐτῶν πού ζοῦν μακριὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους καὶ εἶναι ἔρμια τῆς φύσης καὶ τῆς τύχης των..

Ἐφημ. Ἀθηναϊκὸς Τύπος (27-5-70).

Ἀλέκος Βασιλείου

...Ἡ ἐκδοσις αὐτὴ τιμᾷ καὶ στολίζει τὴ Ρουμελιώτικη Γραμματεία. Ἐρευνα μεστή, ἀληθινὴ, γραμμμένη μὲ πάθος καὶ πολλὴν ὁρεξὴ γιὰ τὴν παράδοση καὶ τὴν λαογραφία μας. Ἐνας κόσμος ὁλόκληρος, πού ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ξεχαστεῖ, ξαναζεῖ στὸ ἔργο. Τέτοιες προσπάθειες διατηροῦν τὴ νέα γενιὰ!...

Ἐφημ. Τὰ Νέα τῆς Ρούμελης (Ν) ὅριος 1971) Γιάννης Γαϊτάνης

...Όταν ο πατέρας της Έλληνικής Λαογραφίας, όπως ονομάστηκε ο Νικ. Πολίτης, ξεκινούσε για το μεγάλο του εθνικό έργο, της συγκεντρώσεως δηλαδή του ιστορικο - λαογραφικού μας θησαυρού, τους Έλληνες δασκάλους σκέφτηκε. Και σ' αυτούς στηρίχτηκε για να κερδίσει τη μεγάλη του μάχη. Δίχως αυτούς το έργο του Πολίτη, μα και η Λαογραφία, θά 'ταν δοσμένα πολύ λειψά.

Έφημ. Ημερήσιος Κήρυξ (Λάρισα 21-11-71).
Μιχάλης Σταφυλάς

Για το βιβλίο του «Γλωσσικά Μνημεία της Ρούμελης» θά γράφουν:

...Αξιόπαινη έρευνα αναφορικά με το γλωσσικό θησαυρό της Ρούμελης, θαυμάσιος καρπός λαογραφικού μόχθου. Έμπνευσμένος από τη θερμή αγάπη του για τη Ρούμελη ο συγγραφέας, έχει εργαστεί με απόλυτη υπευθυνότητα και μās παρουσιάζει μέσα από το λόγο την ψυχή, την ουσία της αλήθειας αυτού του τόπου, του τόσο πλούσιου σε ιστορική και πνευματική παράδοση...

Το πόνημα τούτο είναι μια αξιόλογη συμβολή στην προσπάθεια για μια συνολική εικόνα του λαϊκού λόγου...

Περ. Νέα Σκέψη (Αθήνα, Ιούνιος 1972).
Έλένη Σιάτρα - Λαζανά

...Ο ακούραστος δάσκαλός μας Γ. Χ. παράλληλα με τον καθημερινό του μόχθο για το σχολείο και για τη ζωή είχε τη δύναμη και την υπομονή να μαζεύει πολύτιμα «Γλωσσικά Μνημεία της Ρούμελης», της πατρίδας του, που δίκαια θράβευσε η Γλωσσική Έταιρεία Αθηνών. Για την ανεύρεση όλων αυτών των στοιχείων, για τη συγκέντρωση, τον έλεγχο και το νοικοκύρεμά τους, πρέπει να προϋποθέσει κανείς

ζήλο, άντοχή κι υπεύθυνη δουλειά — που τελικά σημαίνει Έθνική προσφορά...

Περ. Έλληνικά Θέματα (Δ)ριος 1972).
Τάκης Δόξας

Για το βιβλίο του «Ρουμελιώτικοι Παλμοί» γράφουν:

...Η προσφορά στο λαογραφικό τομέα του εκπαιδευτικού και λογοτέχνη Γ. Χ. είναι θετική και αξιοπρόσεκτη. Το βιβλίο Ρ.Π. περιέχει ένα σωρό ιστορικά, κοινωνικά και λαογραφικά στοιχεία, γύρω από το λαό της Ρούμελης, δοσμένα με μεγάλη λεπτομέρεια, μ' άπλοϊκή κι όμορφη γλώσσα, που φανερώνει πώς ο συγγραφέας ζει σιμά στο λαό και ακούει την ανάσα του και τα καρδιοχτύπια του...

Έφημ. Στόχος (16-1-1975).

Βασίλης Λαμινάτος

...Μέσα σ' αυτό το βιβλίο κινείται άνετα το ιστορικό σημείωμα, το θυξαντινό μνημείο και το μοναστήρι, ή ζωή των χωρικών, το λαογραφικό σημείωμα, ή ζωή με τη θάλασσα, το ανάλεκτο. Μοιάζει, έπομένως, κάπως και με όργανο ξεναγήσεως μια και ο επισκέπτης της Γκιώνας, των Φαιδριάδων, της Ρούμελης, της Γραδιάς, της Αλαμάνας, έχει κοντά στη θέα και το ιστορικό του τόπου, που αρχίζει από τη μυθολογία και φθάνει ως την ιστορική καταξίωση. Ο συγγραφέας είναι δάσκαλος — έχει σημασία αυτό για τη συγκέντρωση, την κατάταξη και την παρουσία του υλικού που διαμορφώνει το βιβλίο του...

Έφημ. Ακρόπολις (20-7-1975).

Άγγελος Φουριώτης

Για το βιβλίο του «Πνευματική Καλοσκοπή» θά γράφει πάλι ο Φουριώτης:

...Θεμέλιο αυτού του βιβλίου είναι να το-

νισθεῖ ποιῆς εἶναι οἱ καταγόμενες ἀπὸ τὴν Καλοσκοπή Γενιὲς καὶ πῶς ξεχώρισαν, στὴ διαδρομὴ τοῦ χρόνου ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὸ 1975 ποὺ γιὰ τὸ συγγραφέα συνθέτει καὶ τὸ τέρμα τῆς ἔρευνας ποὺ ἔκανε περὶ τὴν Καλοσκοπή...

Ὑπάρχει μεθόδευση τῶν στοιχείων μέσα στὸ βιβλίον τοῦ Γ.Χ. Κυριώτερα: ὑπάρχει ὑγιὲς πρόθεση γιὰ τοποθέτηση τοῦ θέματος ποὺ χειρίζεται σὲ σωστὲς θάσεις. Γνωρίζει, ὅτι κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παίζει μὲ τὴν ἱστορία, ἀλλ' ὅτι ὑποχρέωση τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι νὰ ρίχνει φῶς σ' ὅ,τι ἔχει συντελεσθεῖ, χωρὶς νὰ τὸ βιάζει ἢ νὰ τὸν ἐκδιάζει, δηλαδὴ νὰ τὸ προσαρμόζει σὲ συμφέροντα καὶ ἐπιδιώξεις. Ἔχει, ἐπομένως, ὁ ἀναγνώστης νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση καὶ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου...

Ἐφημ. Ἀκρόπολις (10-10-1976).

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΑΣΙΑΚΟΥ

1. Ταξιθεύοντας στὴν Παρνασσίδα. Ἀθήνα 1961. Σελίδες 128. Ἐξαντλη-

μένο.

2. Ἱστορικά καὶ Λογογραφικά τῆς Κουκουδίστας. Ἀθήνα 1968. σελ. 160.
3. Μαθαίνω τὸν γύρω κόσμο (Παιδικὴ λογοτεχνία). Ἀθήνα, «Κένταυρος», 1971, σελ. 120.
4. Γλωσσικά μνημεῖα τῆς Ρούμελης. Ἀθήνα 1972. Σελ. 160.
5. Πνευματικὴ Καλοσκοπή. Ἀθήνα 1976. Σελ. 160.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Νέα Ἑλληνικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια (Χάρη Πάτση), Τ. 22ος, σελ. 463.
2. Περ. «Στερεὰ Ἑλλάς», Τ. 2ος, σ. 88, 1970.
3. Περ. «Ἑλληνικὰ Θέματα», Δεκέμβριος 1972.
4. Περ. «Νέα Σκέψη», Ἀπρίλιος, 1978, σελ. 228.
5. Μιχάλης Σταφυλᾶς: Διαρκὴς Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (Τόμος 1ος).
6. Περ. ἔκδοση «Σύγχρονη Σκέψη» Δεκέμβριος 1976.
7. Περ. «Φθιωτικὴ Σκέψη», τ. 1ος, σελ. 21 (παράρτημα).

Φίλοι ἀναγνώστες,

Διατηρεῖστε σὲ καλὴ κατάσταση τὸ τεῦχος τοῦτο. Τὰ ἄλλα ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν θὰ τὸ συμπληρώσουν καὶ ὅλα μαζί θὰ κάνουν ἓναν τόμο χρήσιμο γιὰ κάθε βιβλιοθήκη.

Τὸ περιοδικό μας διατίθεται δωρεάν. Ἐὰν σᾶς ἐνδιαφέρει ζητεῖστε τὸ στὰ Γραφεῖα τῆς Ἑταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν, Πανουργιᾶ 1, Ἀμφισσα. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἐξαντληθεῖ θὰ σᾶς τὸ στείλουμε εὐχαρίστως.

Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΡ. ΠΑΛΟΥΚΗ
ΜΑΘΗΤΗ ΛΥΚΕΙΟΥ

Πολύ λιγώτερο από κατοίκους άλλων πόλεων ἐμεῖς οἱ Ἀμφισσεῖς νοιώθουμε τὴν ἔλλειψη τοῦ πράσινου καὶ γι' αὐτὸ θὰ φανεῖ περίεργη ἢ σημερινὴ φυσιολατρικὴ διάχυσή μου.

Ναί, δὲν γράφω σήμερα γιὰ κα-
νένα σπουδαῖο συμπατριώτῃ μας
ποὺ ξεχάστηκε οὔτε γιὰ κάποιον γε-
γονὸς σημαντικὸ γιὰ τὴ ζωὴ, τὴ
σχεδὸν ἀσάλευτη, τῆς πόλης μας.
Ὁ λίγος μου χώρος θὰ ἀφιερωθεῖ
σ' ἓνα πελώριο πράσινο καὶ ζωντα-
νὸ στολίδι τῆς πόλης μας, ποὺ σή-
μερα δὲν ὑπάρχει πιά. Πρόκειται
γιὰ τὸ θεριοπλάτανο τῆς πλατείας
Κεγαχιά.

Ἄν οἱ σειρὲς τοῦτες γράφονταν
πρὶν λίγα χρόνια θάταν ἀσφαλῶς
πιὸ ἐπικαιρὲς μιὰ καὶ θὰ συνέπι-
πταν μὲ τὴν ἀναμόρφωση τῆς πλα-
τείας αὐτῆς. Μὰ καὶ τώρα ἔχουν
τὴν κάποια ἐπικαιρότητα, γιατί, ἀ-
φοῦ ἀναμορφώσεις πάντοτε ἐπιχει-
ροῦνται, ἢ γνώση τῶν περασμένων
εἶναι ἀπαραίτητη.

Σὲ ἀρκετὰ χωριὰ καὶ μεγαλο-
χώρια τοῦ τόπου μας στὸ κεντρικὸ
σημεῖο τους, καὶ ἄλλου ὅμως, ὑπάρ-
χει καὶ σήμερα ἀκόμη ἓνας πλάτα-
νος. Στὸν ἴσκιο του ἀπλώνονται τὰ
καθίσματα τῶν καφενείων καὶ πα-
ρέκει κελαρύζει τὸ δροσερὸ νερὸ

κάποιας θρυσοῦλας. Ὁ πλάτανος
πίνει ἀχόρταγα καὶ δὲ φαίνεται οὔ-
τε νὰ βαριέται οὔτε νὰ γερνάει μὰ,
ἄγρυπνος πάντα, παρακολουθεῖ τὴ
ζωὴ τοῦ χωριοῦ, ποὺ διαμορφώνεται
μὲς τὸ μονότονο καὶ ἀτάραχο κύλι-
σμα τοῦ χρόνου.

Κάποτε, ὅταν ἡ Ἀμφισσα ἦταν ἀ-
κόμα χωριὸ κολλημένο στὴν ἀμφι-
θεατρικὴ τῆς θέσης καὶ δὲν εἶχε ἀ-
πλωθεῖ στὸ ἴσωμα, ἐκεῖ στὰ μεγάλῃ
—καὶ μοναδικῇ ἴσως—πλατεῖα τῆς εἶ-
χε ἓνα πελώριο πλάτανο. Ὁ χώρος
τῆς πλατείας ἦταν πολὺ μεγαλύτε-
ρος, ἀπ' τὸ σημερινὸ μὰ ὁ πλάτανος
μὲ τὰ θαλερὰ καὶ ἀπλωτά, σὰν ὅλο-
πράσινη ὀμπρέλλα, κλαδιά του δὲν
ἄφηνε οὔτε μιὰ πιθαμὴ ξεκέπαστη.
Ἀγέρωχος, καμαρωτός, πανύψηλος,
ντύνονταν κάθε ἀνοιξὴ τὴν ὀλοπρά-
σινη φορεσιά του, στόλιζε καὶ δρό-
σιζε τὸν τόπο τὸ καλοκαίρι καὶ σὰν
αὐτὴ πάλινε, τὸ φθινόπωρο, καὶ κι-
τρίνιζε τὴν ἔρριχνε σιγὰ - σιγὰ στὸ
χῶμα ποὺ σκέπαζε — καὶ ἴσως κρύ-
βει ἀκόμα — τὶς ρίζες του, στρῶμα
παχὺ καὶ χαλὶ ἀφράτο, βγαλμένο
ἀπὸ τεράστιο ἀργαλειό. Κάθε χρό-
νο ψήλωνε περισσότερο, ἀπλώνον-
ταν πιὸ πέρα, χόντραινε ὁ κορμός
του ὥσπου στὸ τέλος, τρεῖς ἄντρες
δὲν ἔφταναν νὰ τὸν ἀγκαλιάσουν!
Ἡ καμαρωτὴ κορμοστασιά του ὑψώ-
νονταν πάνω ἀπ' τὴν πόλιν καὶ φάν-

ταζε από μακρυὰ σὰν τὰ καμπανα-
ριά τῶν ἐκκλησιῶν της. Ποιοὶ καὶ
πότε τὸν φύτεψαν, πόσες γενιὲς εἶδε,
πόσων γεγονότων ὑπῆρξε μάρτυ-
ρας, τί συνέβη κάτω ἀπὸ τὸ δρο-
σερὸ φύλλωμά του, ἂν τούρκικα
σαρίκια καὶ φέσια ἑλληνικὰ Σαλ-
ωνιτῶν ὀπλαρχηγῶν ἀνέμισαν στὸ
ἴδιο ἀγεράκι, πού τρύπωνε μὲς στὰ
δασιὰ κλαριά καὶ σάλευε τὰ πα-
λαμωτὰ φύλλα του, δὲν μπόρεσε θέ-
βαια νὰ διηγηθεῖ.

Ἡ φαντασία μας ὅμως μπορεῖ νὰ
τὸν δέσει μὲ τὰ κυριώτερα γεγονό-
τα τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς Ἀμ-
φισσας, ἀφοῦ μετὰ τὴν ἀπελευθέρω-
ση, ἡ προστατευομένη του πλατεῖα
ἦταν τὸ κέντρο τῆς ἐμπορικῆς καὶ
κοινωνικῆς ζωῆς. Τί καὶ τί δὲν θά-
γινε κάτω ἀπὸ τὰ κλαδιά του; Τί
χαρὲς καὶ πανηγύρια, τί ἀγορὲς καὶ
πουλήματα, τί παρεξηγήσεις καὶ
καυγάδες, τί προξενεῖα πού τέλειω-
σαν ἢ χάλασαν, πόσα πράγματα κα-
λὰ ἢ κακὰ, εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα;

Στὸν ἴσκιο του εἶδε ὁ Μάκης Τα-
ράτσας τὸν προπάππο του καὶ με-
τέπειτα πεθερό του Γιάννη Καντή-
λαλα ν' ἀπολαμβάνει τὸ δειλινό, σὲ
μιὰ ἀπίθανη σύνθεση τοῦ χώρου.
Τὸν θάμπωσε τὸ παράστημά του, ἄ-
κουσα νὰ διηγοῦνται, ἡ ἀρχοντιά
πού ἀπέπνεε, ἡ ἀλέκιστη φουστα-
νέλλα του μ' ἀμέτρητα λαγγιόλια
της καὶ ὅταν ἔφυγε γιὰ τὸ σπίτι του
τὸν ἀκολούθησε γιὰ νὰ δεῖ ποῦ μέ-
νει καὶ νὰ τὸν γνωρίσει. "Ετσι, γιὰ
πρώτη φορά, ἀνηφόρησε ὡς τὰ Μάρ-
μαρα, τῇ συνοικίᾳ πού χρωστοῦσε
τ' ὄνομά της στὶς μηδαμινὲς κατα-

στροφὲς ἀπ' τοὺς σεισμοὺς πού συγ-
κλόνισαν τὴ Φωκίδα στὸ 1870 καὶ
ξεθεμέλιωσαν ὁλόκληρα χωριό.

Ὁ χρόνος πού κυλοῦσε δὲν γέρ-
ναγε τὰν πλάτανο, ἀντίθετα τὸν θέ-
ριεψε πρὶ πολλὸ τόσο πού ὁ χάρος
τῶν δέντρων θᾶχε ἀσφαλῶς ἀπογο-
ητευθεῖ, ἂν θὰ τοῦ ἦταν δυνατὸ κά-
ποτε νὰ τὸν καταθάλει. Καὶ ἡ πλα-
τεῖα του ἦταν πάντα τὸ κέντρο τῶν
Σαλῶνων. Τὶς τελευταῖες μέρες τῆς
Ἀποκριᾶς, πού γιορτάζονταν τὸ Σα-
λωνίτικο καρναβάλι — μοναδικὸ κι'
ἀνεπανάληπτο τὸ χαρακτηρίζουν ὅ-
σοι τῷ ζῆσαν — ἡ παρέλαση γινόταν
στὸ χῶρο τῆς πλατείας, γύρω του.
"Ετσι δινόταν ἡ εὐκαιρία στοὺς ξέ-
νους νὰ τὸν δοῦν καὶ νὰ θαυμάσουν
τὸ θέριμά του, ἐνῶ τὸ κέφι τ' ἀλη-
θινὸ πού ξεχειλίζει μεταδίνονταν,
θαρρεῖς, καὶ σ' αὐτὸν καὶ ἐνθουσια-
σμένος, χειροκροτοῦσε χτυπώντας
τὰ κλαδιά του σὲ κάθε φύσημα τ' ἀ-
νοιξιάτικου ἀγέρα. Καὶ στὰ ὄψιμα,
τὰ τελευταῖα χρόνια, ὁ Τιτίας, ἔ-
νας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς χαρακτηρι-
στικούς τύπους τῶν Σαλῶνων, πού
σημάδεψαν μὲ τὴν ξεχωριστὴ πα-
ρουσία τους μιὰ ἐποχή, κατόρθω-
σε ν' ἀνεβάσει — ναί, ἀπίστευτο —
ἕνα γαῖδαρο, στὸν πλάτανο. Πῶς
τὸ πέτυχε εἶναι ἄγνωστο. Τὸ θαυ-
μαστὸ γεγονὸς ὅμως εἶναι ἀληθι-
νὸ πέρα γιὰ πέρα.

Τὸ πέρασμα ὅμως τοῦ χρόνου,
καὶ μάλιστα ἀπὸ τότε πού ὁ πλά-
τανος, καὶ ὁ κόσμος ὁλόκληρος θέ-
βαια, καλωσόρισαν τὸν αἰῶνα μας,
ἔφερε ἕνα καινούργιο ἀγεράκι πού
ὅλο δυνάμωνε, γινόταν ἀγέρας. "Η-

ταν ὁ ἀγέρας τῆς ἀναγέννησης, τῆς προσαρμογῆς στίς νέες συνήθειες, πού σιγά - σιγά μεταμόρφωναν τὸ χωριὸ Σάλωνα στὴν πόλη "Αμφισσα. Καὶ ὁ ἀγέρας αὐτός, ἀνεμοστρόβιλος πιά, ἔπεσε ἀνελέητος καὶ ἀπειλητικὸς πάνω στὸ γέρο - πλάτανο. Ἀντιπρόσωπος μιᾶς ἐποχῆς πού ἔφευγε, ἀπροσκύνητος, ἀνοικονόμητος, κρατοῦσε δέσμια ὀλόκληρη τὴ πλατεία, μιὰ πλατεία μ' ἀπλωσιὰ μεγάλη, ἄχαρη ὅμως καὶ φτωχοντυμένη μιὰ καὶ δὲν εἶχε τὴ «χάρη» τῆς πλάκας καὶ τὴν «πολυτέλεια» τοῦ τσιμέντου. Ἔδοξε τῇ πολεοδομίᾳ, λοιπόν, νὰ ἐκλείψει ὁ πλάτανος. Κατηγορήθηκε ὅτι ἀσχίμιζε τὸν τόπο καὶ ἀκόμα, ὅτι ἐδινε ἄσυλο στίς μυριάδες πουλιά πού μετὶς φωνές τους ἐνοχλοῦσαν τοὺς ἀργόσχολους καὶ τὰ ἀνεπιθύμητα περιττώματά τους κάναν ἀπλησίαστη τὴν πλατεία, κρατώντας γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὶς χάρες καὶ τὴ δροσιὰ τοῦ πλάτανου. Καὶ καταδικάστηκε ἐρήμην. Κάποιο πρωῒνὸ τοῦ 1910, ἐπὶ δημάρχου Ἀμφισσέων Ἰωάννου Σ. Γάτου, ὁ μονότονος ἀχὸς τῶν τσεκουριῶν, πού ἀνεβοκατέβαιναν ἀσταμάτητα καὶ τὸ τρίξιμο κάποιας πριόνας πού πηγαινοέρχονταν στὰ χέρια ἀλύπτων δημίων, φανέρωναν τὴν ἐκτέλεση τῆς καταδίκης τοῦ γερο-πλάτανου.

Ἡ πλατεία ἔμεινε χωρὶς φύλακα, χωρὶς προστάτη, ἔχασε τὸ σημεῖα κατατεθέν της. Ὁρφάνεψε, χήρεψε, ξεῖσκισε γιὰ πάντα. Στὴ «Λογοδοσία πεπραγμένων» τοῦ Δημάρχου (1896—1914), πού τυπώθηκε στὰ 1914 στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Θεοχάρη Μελισ-

σάρη, ἀναγράφεται τὸ ποσὸν τῆς ἀναμόρφωσης τῆς πλατείας, ποσὸν μεγάλο ὅσο καὶ τὸ κακό. Γιατὶ ὅταν ὁ φύλακας ἔλειψε ὁ χώρος ἕνα - γύρω, καταπατήθηκε ἀπ' τὰ σπίτια, πού χτίστηκαν καὶ ἡ πλατεία μίκρυνε, ἔμεινε ὅση εἶναι σήμερα. Καὶ μὲ αὐτὴ τὴν καινούργια της μορφή, ὅπως τὴ θυμώμαστε μέχρι πρὶν 4—5 χρόνια, ἔζησε μὲ τοὺς νεώτερους Ἀμφισσεῖς καινούργιες ἀλησμόνητες στιγμές, καλές καὶ κακιές. Σ' αὐτὴ τελοῦνταν κάθε χρόνο τὰ «Φωκικά», πολιτιστικὴ ἐκδήλωση ποῦφτασε ὡς τὶς δικές μας μέρες, ἀμυδρὰ χαραγμένη στὴ μνήμη μας, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες ἐκδηλώσεις.

Τελευταία μνεῖα τοῦ πλάτανου, πού πάντα ζοῦσε στὴ μνήμη τῶν Σαλωνιτῶν, ἔγινε πολὺ ἀργότερα. Οἱ ἀδελφοὶ Π. ἀποκλειστικὰ δοσμένοι στίς ἀσχολίες τῆς δουλειᾶς τους — εἶχαν ταβέρνα — καὶ ἀποκομμένοι ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς πόλης, ὑψώνοντας κάποια μέρα τὸ βλέμμα τους πρὸς τὴν ἄκρη τῆς ὁδοῦ Ν. Γιατζῆ, πού ἀνηφορίζοντας καταλήγει στὴν πλατεία, παραξενεύτηκαν. Κάτι ἦταν διαφορετικὸ, κάτι ἔλειπε. Καὶ ὅταν φωναχτὰ ἐξέφρασαν τὴν ἀπορία τους «ποῦναι ὁ πλάτανος;» ἔκαναν τοὺς παρευρισκομένους νὰ χαμογελάσουν πικρὰ καὶ νὰ θυμηθοῦν τὸν γερο-πλάτανο, πού δὲν ὑπῆρχε πιά καὶ τὸν παλῆο - καλὸ καιρὸ τῆς ἐποχῆς του.

Αὐτὸ ἦταν τὸ μνημόσυνό του.

Σήμερα δυὰ ἄλλοι πλάτανοι ὑπάρχουν σὲ κεντρικὰ σημεῖα τῆς Ἀμφισσας τοῦ '80. Δὲν ἔχουν τίποτα

κοινὸ οὔτε μποροῦν θέβαια νὰ πα-
ραβληθοῦν μὲ τὸν πλάτανο τῆς πλα-
τείας. Ὁ ἕνας, ὁ πῖο μικρός, θρί-
σκεται μέσα στὸν περίβολο τοῦ Δι-
καστηριακοῦ μεγάρου, στὴ Β. Δ.
πλευρά του. Ὁ ἄλλος, ὁ μεγαλύτε-
ρος, τριγυρισμένος ἀπὸ τὸ μπετὸν
βρίσκεται στὴν αὐλὴ ἑνὸς παλαιοῦ
χανιοῦ, δίπλα στὸ σπῖτι τοῦ Λαχα-
νᾶ ὅπου σήμερα στεγάζεται ἡ Οἰ-
κονομικὴ Ἐφορία. Ἡ καταπάτηση
ὅμως τοῦ χώρου τούτου — ἀνήκει
στὸ κληροδότημα Σταλλοῦ — ἀπὸ
τὸν ΟΤΕ κάνει τὴν τύχη τοῦ ἀθέ-
βαι καὶ τὸ μέλλον τοῦ ζοφεροῦ —
σημάδι τῶν καιρῶν καὶ τῆς σημερι-
νῆς νοοτροπίας. Μέχρι πότε θὰ χαί-
ρεται τὸ ζωογόνο φῶς τοῦ ἡλίου δὲν
ξέρουμε θέβαι, ξέρουμε ὅμως ὅ-
τι, δυστυχῶς, θὰ πέσει καὶ αὐτὸς

θύμα τῶν... τηλεπικοινωνιῶν. Κρί-
μα!...

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Γιὰ τὰ παραπάνω δὲν πρόκειται
ν' ἀναφερθῶ σὲ βιβλιογραφία, ἡ
πηγὴ μου εἶναι ζωντανή. Ἀληθινὸ
χρυσορυχεῖο, θησαυρὸς γνώσεων
καὶ ἀναμνήσεων, πρόθυμος, πάντα,
εὐγενικός, καταδεχτικός, μὲ κατα-
πληκτικὴ διαύγεια πνεύματος, μὲ ἐ-
πιμελημένη ταξινόμηση τῶν συμβάν-
των καὶ ἀξεπέραστη μνήμη, πρα-
γματικὸς γερο - πλάτανος τῆς Ἀμ-
φισσαϊκῆς κοινωνίας, ὁ μπάρμπα
Νίκος Καστανᾶς, εἶναι ἡ μοναδικὴ
πηγὴ μου σήμερα. Τὸ λιγώτερο ποῦ
μποροῦμε νὰ τοῦ εὐχηθοῦμε, καὶ νὰ
παρακαλέσουμε τὸν Ὑψιστο γι' αὐ-
τόν, εἶναι «νὰ μείνει γιὰ πολὺ, μὰ
πάρᾳ πολὺ, καιρὸ κοντὰ μας».

Συμπατριώτη,

Ψάξε στὸ ὑπόγειο τοῦ σπιτιοῦ σου. Κάτι θὰ βρεῖς. Τὸ «Λαο-
γραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας» δέχεται κάθε ἀντικείμενο, εἴτε σὰν
δωρεά, εἴτε μὲ παρακράτηση κυριότητος. Εἶναι ἀπόλυτα ἐξα-
σφαλισμένο ἀπ' τὴ φθορά, γιατί συντηρεῖται καλλίτερα καὶ ἡ ἀ-
πόδειξη παραλαβῆς ἐξασφαλίζει ἀπ' τὸ κίνδυνο ἀπώλειας.

Τὰ κουδουνάδικα στήν "Αμφισσα" (*)

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΑΣΙΑΚΟΥ

Ἡ "Αμφισσα ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια φημίζεται γιὰ τὰ κουδούνια της. Εἶναι ἡ πόλη μὲ τὰ μοναδικὰ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἐργαστήρια, ποὺ κατασκευάζουν τὰ γλυκὴ καὶ ἀρμονικὰ κουδούνια. Κάθε ἐποχὴ στὸ πέρασμά της ἀφήνει τὰ ἴχνη της. "Ο,τι δημιουργεῖται σὲ κάθε τόπο, μένει σὰν ἀνάμνηση, ὅταν περάσει ἡ ἐποχὴ του καὶ στὴ θέση του ἔρχονται ἄλλα πράγματα. "Ετσι καὶ τὰ κουδουνάδικα, ποὺ ὑπῆρχαν ἄλλοτε στὴν "Αμφισσα (Σάλωνα), ἦταν στὴν ἀκμὴ τους καὶ ἀποτελοῦσαν τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα στὴν πόλη. Σὲ κάθε ξένο, ποὺ περνοῦσε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' τὴν πόλη, ἔκανε ἐντύπωση ὁ ρυθμικὸς θόρυθος, ποὺ ἀναστάτωνε τὰ κεντρικὰ δρομάκια τῆς ἀγορᾶς. Οἱ μακρόστενες σιδερένιες σφύρες χτυποῦσαν ἀδιάκοπα καὶ ρυθμικὰ ἓνα κομμάτι λαμαρίνα, γιὰ νὰ τὸ μεταβάλουν σ' ἀρμονικὸ ἦχο, φτιάχνοντας ἓνα κουδούνι.

Ἀλήθεια, τί ζωὴ ἔδιναν στὴν "Αμφισσα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη — ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια — τὰ κουδουνάδικα! Δεκαπέντε περίπου ἐργαστήρια ὑπῆρχαν κι ἀπασχολοῦσαν πᾶνω ἀπὸ 150 ἐργάτες. Σήμερα ὑπάρχουν λιγότερα ἀπ' τὰ μισά, κι αὐτὰ χωρὶς ἐργατικὸ προσωπικὸ, παρὰ

μόνο 15—20 ἐργάτες καὶ χωρὶς πολλὴ δουλειά.

Μὲ περηφάνεια μοῦ μιλοῦσε κάποια μέρα ὁ γεροντότερος κουδουνᾶς Χρήστος Γιαννικούλης, ὅτι κάποτε ἔφταναν τὸ χρόνο ἑκατοντάδες χιλιάδες τὰ κουδούνια, ποὺ κατασκεύαζαν. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ πουλοῦσαν στοὺς ντόπιους τσελιγκάδες τοῦ Νομοῦ Φωκίδας (Βαρδουσίων, Γκιώνας, Παρνασσοῦ), καθὼς καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ἐπίσης στὴν Τουρκία, τὴ Σερβία καὶ τὴ Βουλγαρία ἔκαναν μεγάλη ἐξαγωγή κουδουνιῶν. Δυὸ - τρεῖς κουδουνάδες πρὶν ἀπὸ χρόνια πῆγαν στὴ Σμύρνη, στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴ Σερβία κι ἄνοιξαν ἐκεῖ κουδουνάδικα. Τὸ ἐπιχειρηματικὸ μυαλὸ τῶν Ἑλλήνων πάντοτε ξαπλώνεται καὶ πέρα ἀπ' τὰ ἐλληνικὰ σύνορα. Μετὰ τὸν πόλεμο ὅλα ἄλλαξαν. Ἡ ἐξαγωγή στὰ ξένα κράτη σταμάτησε. Καὶ ἡ ντόπια κτηνοτροφία ἐλαττώθηκε. Στὰ ἀπέραντα λιθάδια τῶν Βαρδουσιῶν, τῆς Γκιώνας καὶ τοῦ Παρνασσοῦ ἄλλοτε ἔτρεφαν ἑκατοντάδες χιλιάδες γιδοπρόβατα. Ἡ "Αμφισσα μόνο ἔτρεφε δέκα χιλιάδες πρόβατα καὶ σήμερα δὲν ἔχει οὔτε χίλια. Ὁ Παρνασσός, ποὺ φημίζεται γιὰ τὴ «φέτα» του, μιὰ μέρα θὰ ξεχαστεῖ κι αὐτός, ἂν ἐλαττωθεῖ ἡ κτηνοτροφία του. "Ολα θὰ μείνουν σὰν καλὴ ἀνάμνηση καὶ θὰ περάσουν στὴ λαογραφία, μαζί

(*) Ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Ρουμελιῶτες καὶ παλμοί», Ἀθήνα 1975, σελ. 126 — 132.

μέ τη βιοτεχνία τῶν σχοινάδικων, πού ἦταν στήν ἀκμή τους κι αὐτὰ παλιότερα, ὅπως καί τὰ κουδουνάδικα.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ὁ «χρυσὸς αἰώνας» γιὰ τὴν πόλη, γιατί πολὺ χρήμα ἐρχόταν στὰ Σάλωνα καί κινουῖσε τὸ ἐμπόριο. Εἶχαν τὸ πιὸ δυνατὸ Σωματεῖο οἱ κωδωνοποιοί, πού τὸ διατηροῦν μέχρι σήμερα. Ἐπειδὴ ἦταν καθαρὰ κτηνοτροφικὴ περιοχὴ ἢ Φωκίδα, γιατί ἔχει ὄρεινὸ ἔδαφος, ἢ Ἀμφισσα ξόδευε, ὅπως καί σήμερα ἀκόμα, πολλὰ σφάγια καλοθρεμμένα. Αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει καί τὸ Δημοτικὸ τραγούδι :

«Στὰ Σάλωνα σφάζουν ἀρνιά
καί στὸ Χρυσὸ κριάρια...».

Ἡ δουλειὰ στὰ κουδουνάδικα εἶναι σκληρή, μὰ ἀποδοτικὴ, ὅπως μοῦ ἔλεγε ὁ γερο-κουδουνάς, πού φαινόταν πολὺ εὐχαριστημένος. Δουλειά, πού ἀπαιτεῖ λίγα καί φτηνὰ ἐργαλεῖα: Τὸ καμίνι, πού ἀνάβουν μὲ τὸ φυσερὸ τὰ κάρβουνα -- σήμερα ἔχει ἀντικατασταθεῖ μὲ ἡλεκτροκίνητο ἀνεμιστήρα. Τ' ἀμόνια καί τὰ ὀγκώδη σιδερένια παρὰλληλεπίπεδα, μὲ τὶς σφαιρικὲς λακούβες -- μικρὲς ἢ μεγάλες -- γιὰ νὰ σφυρηλατοῦν τὴν κατακόκκινη ἀπ' τὴ φωτιά λαμαρίνα καί νὰ δίνουν τὸ περίπου σφαιρικὸ σχῆμα στὸ κουδούνι ἢ νὰ κάνουν τὸ πλακερὸ τσοκάνι. Τὶς τσιμπίδες, ψαλλίδες, σφύρες καί σφυριά. Αὐτὰ εἶναι ὅλα τὰ ἐργαλεῖα τους.

Ἄς δοῦμε, ὅμως, μὲ τὴ σειρά τί ἐργασία χρειάζεται γιὰ νὰ γίνεῖ ἕνα κουδούνι. Στὴν ἀρχὴ φαίνεται ἀ-

πλὴ ἢ κατασκευὴ του. Ὅμως, πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ 32 χέρια ἢ 32 φορές ἀπ' τὸ ἴδιο χέρι, ἀπ' τὴ στιγμὴ, πού θὰ πάρει στὸ χέρι του ὁ τεχνίτης τὴ λαμαρίνα, ὥσπου νὰ παραδώσει τέλειο τὸ κουδούνι. Παλιότερα, πού εἶχαν μεγάλη ἐξαγωγή κουδουνιῶν, τὸ κάθε ἐργαστήρι εἶ-

Ὁ γέρο - κουδουνάς στὸ ἐργαστήρι του

χε πολλοὺς τεχνίτες κι ὁ καθένας ἀναλάμβανε μιὰ μόνο ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐργασίες, πού ἀπαιτεῖ τὸ κουδούνι. Νά, ποιὲς ἐργασίες ἀπαιτοῦνται γιὰ ἕνα κουδούνι :

Ἕνας τεχνίτης χαρακώνει τὶς μεγάλες λαμαρίνες σὲ λουρίδες, πλατιές ἢ στενές, ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος τῶν κουδουνιῶν πού θὰ κάμουν. Ἄλλος κόβει μὲ τὴ μεγάλη κινητὴ ψαλίδα, τὶς λουρίδες αὐτές. Συνέχεια, σὲ μιὰ ἄλλη μόνιμη ψαλίδα, στερεωμένη σὲ πάγκο, κόβει σὲ μικρὰ στενόμακρα κομμάτια

— μικρά ἢ μεγάλα — τὶς λουρίδες, ποὺ μὲ τὸ καθένα θὰ φτιάσουν ἓνα κουδούνι. "Άλλος τρυπᾷ μὲ τὸ ζουμπᾷ (τὸ μυτερὸ ἐργαλεῖο, ποὺ τὸ χτυποῦν μὲ τὸ σφυρί κι ἀνοίγουν τρύπες) σὲ μιὰ γωνιὰ 4—5 κομμάτια μαζί, ἂν εἶναι γιὰ μικρὰ κουδούνια ἢ 2—3 ἂν εἶναι γιὰ μεγάλα καὶ τὰ καρφώνει μ' ἓνα καρφί. "Υστερα, ἄλλοι τεχνίτες παίρνουν τὰ καρφωμένα κομμάτια καὶ τὰ θάζουν στὴ φωτιά. Άφοῦ κοκκινίσουν, μὲ τὴν τσιμπίδα τὰ τοποθετοῦν πάνω στὴν ἡμισφαιρική λακούβα. "Όπως εἶναι πυρακτωμένα καὶ μαλακὰ ἀπ' τὴ φωτιά, ἀρχίζει τὸ σφυροκόπημα, γρήγορα καὶ ρυθμικὰ ἀπ' τοὺς τεχνίτες, μὲ τὶς μακρόστενες σφύρες, ὥσπου ὅλα μαζί τὰ κομμάτια παίρνουν τὴ φόρμα τους μέσα στὴ λακούβα, στὸ καλούπι θὰ λέγαμε. "Ετσι, πολὺ γρήγορα ἐτοιμάζουν ἀρκετὰ κουδούνια, ποὺ τὰ ξεκαρφώνουν καὶ τὰ θγάζουν τὸ ἓνα μέσα ἀπ' τ' ἄλλο.

Συνεχίζεται ἡ δεύτερη φάση τῆς δουλειᾶς μ' ἄλλους ἢ μὲ τὸν ἴδιο τεχνίτη. Παίρνει τὸ κάθε κουδούνι καὶ μὲ τὸ σφυρί του, πάνω στὸ κωνικὸ ἄμῶνι, τὸ σφυροκοπᾷ, γιὰ νὰ ἐνώσει τὶς σχισμὲς ποὺ εἶναι στὰ πλάγια, στὸ κάτω ἀνοιχτὸ μέρος. "Υστερα τὸ καρφώνει ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ μὲ δυὸ καρφιά. Τὸ μεταφέρει σ' ἄλλο ἐργαλεῖο τὸν «κόκκοτα», ἓνα χοντρὸ σίδερο, στερεωμένο πλάγια στὸ ἔδαφος, ποὺ στὴν κορφή εἶναι πλατύτερο, σὰν κεφάλι. "Ό «κόκκοτας» μπαίνει στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κουδουνιοῦ καὶ ὁ τεχνίτης τὸ σφυροκοπᾷ στὰ πλάγια, ὥσπου νὰ κλείσει κάθε ὀπή, ποὺ ὑπάρ-

χει καὶ νὰ γίνῃ σφαιρικὸ τὸ πάνω μέρος (ρουμελιώτικος τύπος) ἢ ἀφήνῃ δυὸ προεξοχές στὰ πλάγια, σὰν αὐτιά (ἡπειρώτικη προτίμηση). "Άλλος τεχνίτης ξακρίζει μὲ τὴ μόνιμη ψαλίδα τὸ κάτω ἀνοιχτὸ μέρος, τὰ χεῖλη τοῦ κουδουνιοῦ, ὥστε νὰ σχηματίσῃ κύκλο. "Υστερα, μὲ τὸ ζουμπᾷ ἀνοίγει δυὸ τρύπες, στὴ μέση ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ πάνω μέρος καὶ περνᾷ τὸ «βαστάκι» — τετράγωνο κρίκο — γιὰ νὰ κρεμαστῇ τὸ κουδούνι. Στὸ ἐσωτερικὸ μέρος, μιὰ προέκταση ἀπὸ τὸ «βαστάκι» σχηματίζει ἀγκίστρι, γιὰ νὰ κρεμαστῇ τὸ γλωσσίδι.

Άρχίζει τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο στάδιο τῆς ἐργασίας. "Ετοιμο πλέον τὸ κουδούνι, τὸ θουτοῦν στὸ κουρούπι (ξύλινο κυλινδρικὸ δοχεῖο), ποὺ περιέχει διάλυση ἀπὸ ἀλάτι, κοκκινόχρωμα, σκουριὰ ἀπὸ χαλκὸ καὶ νερό. Γίνεται τὸ λεγόμενο «χαλκοπότισμα», ποὺ προφυλάσσει ἀπ' τὴ σκουριὰ τὴ λαμαρίνα καὶ δίνει στὸ κουδούνι τὴ στιλπνὴ χαλκωματένια ὄψη. Μετὰ τὸ χαλκοπότισμα, ἀφοῦ στεγνώσει, ξαναθάζουν τὸ κουδούνι στὴ φωτιά. Ρίχνουν στὸ ἐσωτερικὸ κομματάκια χαλκοῦ, ἀνακατεμένα μὲ σκόνη γυαλιοῦ καὶ θόρακα, ὥστε μὲ τὴ φωτιά λιώνει τὸ μείγμα αὐτὸ καὶ γίνεται «χαλκοκόλληση» στὶς ἐνώσεις, ἀριστερὰ - δεξιὰ καὶ στὸ «βαστάκι», ποὺ ἀνοίχτηκαν οἱ τρύπες. "Ετσι σταθεροποιεῖται ὁ μεταλλικὸς καὶ διαυγὴς ἦχος τοῦ κουδουνιοῦ. Τὸ χαλκὸ προμηθεύονται ἀπὸ παλιὰ ἄχρηστα χαλκώματα, ποὺ καίνε πρῶτα στὸ καμίνι, γιὰ νὰ λιώσει ὁ κασσίτερος, γιὰτὶ ἂν κολλήσῃ στὸ κουδούνι ἄλ-

λοιώνεται ό ήχος. Τελευταία, κρεμοῦν έσωτερικά τό γλωσσίδι (λεπτή σιδερένια θέργα, μακρύτερη από τό βάθος τοῦ κουδουνιού) καί εἶναι έτοιμο πιά.

Κατασκευάζουν 15 εἶδη (νούμερα) κουδουνιῶν. Ἀρχίζουν από τό Νο 1 (τό μικρότερο κουδούνι), πού κάνει τόν πιό λεπτό καί διαπεραστικό ήχο καί φτάνουν στο Νο 15 (τό μεγαλύτερο), τήν κουδούνα, ὅπως τό λένε, πού κάνει τόν πιό βαρύ καί δυνατό ήχο. Ἀνάλογα μέ τήν ηλικία χρησιμοποιοῦν καί τά ανάλογα εἶδη κουδουνιῶν. Τά μικρότερα κρεμοῦν στά ἀρνοζύγουρα, τά μεγαλύτερα στίς προβατίνες, τά πιό μεγάλα, τίς κουδούνες, στά κριάρια ἢ στά τραγιά (γκισέμια), πού ὀδηγοῦν τό κοπάδι. Στά τραγιά πολλές φορές κρεμοῦν καί μεγάλους κύπρους, πού γίνονται από μπροῦντζο. Πραγματικά κάθε ηλικία ἔχει τή σχετική εὐκίνησία καί ανάλογα κρεμοῦν τά διάφορα εἶδη τῶν κουδουνιῶν, ὥστε κάθε ήχος νά εἶναι ἀνάλογος μέ τήν εὐκίνησία τῶν προβάτων. Τά μικρά κουδούνια ταιριάζουν στά μικρά, πού εἶναι τά πλέον εὐκίνητα καί παιγνιδιάρικα καί ό ήχος εἶναι λεπτός καί σύντομος. Τά μεγαλύτερα ταιριάζουν στά μεγάλα, πού εἶναι λιγότερο εὐκίνητα καί ό ήχος εἶναι βαρὺς καί διαρκῆς κι ἀντέχουν στο μεγάλο βάρος, πού ἔχουν στο λαιμό τους.

Ἐκτός ἀπ' τό μέγεθος, τά κουδούνια ἔχουν καί κάποια διαφορά στο σχῆμα. Ἐνα εἶδος εἶναι στο πάνω μέρος σχεδόν σφαιρικό (ρουμλιώτικος τύπος). Ἄλλο ἔχει, πάνω στά πλάγια δυό προεξοχές, σάν

αὐτιά καί εἶναι κάπως κοντόπλατα (ἡπειρώτικος τύπος). Ἄλλο εἶδος εἶναι ὅμοια μέ τά ἡπειρώτικα (δηλαδή μέ αὐτιά), ἀλλά μακρόστενα (δημητσανίτικα), πού τά προτιμοῦν στο Μοριά.

Τά ἴδια κουδουνάδικα κατασκευάζουν καί τά τσοκάνια, ὅπως τά λένε στή Ρούμελη ἢ τροκάνια καί τρουγγάνια στο Μοριά ἢ λέρι καί τσαφάρι σ' ἄλλα μέρη μέ τά λαϊκά ὀνόματά τους ἢ καί χαλκοκούδουνα, πού ἔχουν χαλκωματένια ὀψη. Τά τσοκάνια εἶναι πλακερά κουδουνάκια, μέ τέσσερις γωνίες (ἄκμές) στά πλάγια καί ἀνοιχτότερα στο κάτω μέρος, πού εἶναι τó ἀνοιγμα, σ' ἀντίθεση ἀπ' τά προβατοκούδουνα, πού εἶναι κλειστότερα κάτω. Γι' αὐτό ὑπάρχει καί διαφορά στον ήχο. Στά τσοκάνια εἶναι ἀπλός κι ἀκούγεται ἕνα τίκι - τίκι, ἐνῶ στά κουδούνια εἶναι διαρκῆς, κουδουνίζοντας ντούγκ - ντούγκ. Παλιότερα κατασκεύαζαν καί στενόμακρα τσοκάνια (ζακυνθινός τύπος).

Ἡ ἐργασία στά τσοκάνια εἶναι ἀπλή. Στίς σιδερένιες λακοῦθες δέν τά περνοῦν καθόλου. Τά σφυροκοποῦν μόνο σ' ἄμόνι. Καί στά τσοκάνια κατασκευάζουν πολλά νούμερα. Τά μικρότερα κρεμοῦν στά γίδια, πού θόσκουν μέ ὀρθωμένα τά πόδια πάνω στους θάμνους (πουρνάρια, κουμαριές) κι ἐξυπηρετεῖ πρακτικώτερα τó πλακερό σχῆμα. Τά μεγαλύτερα μεγέθη τῶν τσοκανιῶν κρεμοῦν στά γελάδια, γιά νά τά παρακολουθεῖ ό «βουκόλος» στο λιθάδι πού θόσκουν. Καί στά κοπάδια τῶν ἀλόγων, στο θαλμαδιό ὅ-

πως τὰ λένε, κρεμοῦν μεγάλα τσοκάνια (τσοκάνες) με ξύλινη κουλούρα (ζεύλα) στὸ λαιμό τους. Προτοῦ ἀνοίξουν δρόμους στὰ ὄρεϊνὰ χωριά, γιὰ νὰ πηγαίνουν οἱ ἀλωνιστικὲς μηχανές, πηγαινιαν οἱ «βαλμάδες» με τ' ἄλογά τους κι ἀλώνιζαν τὶς θημωνιές τῶν χωρικῶν:

«Σ' ἁλώνια καλοσάρωτα καὶ ξεχορταριασμένα...» καὶ μάζευαν τὴν καινούρια τους σοδειά. Σήμερα μένουν σὰν καλὴ ἀνάμνηση οἱ γραφικὲς εἰκόνες τοῦ ἀλωνισμοῦ, ποὺ τόσοι ποιητὲς ὕμνησαν καὶ πού, γιὰ τὰ παιδιὰ τὸ ἄκουσμα τῆς «τσοκάνας» τῶν ἀλόγων σήμαινε σωστὸ πανηγύρι...

Οἱ ἔμποροι ἢ τσελιγκάδες, ποὺ ἀγοράζουν τὰ κουδούνια, τὰ δοκιμάζουν πρῶτα κατὰ μέγεθος (νοῦμερο), γιὰ νὰ διαπιστώσουν, ἂν σὲ κάθε μέγεθος ἔχουν ὅλα τὸν ἴδιο ἦχο. Πολλὰ ἀπ' αὐτά, ποὺ δὲν ταιριάζουν στὸν ἦχο, τὰ ξεχωρίζουν ὡς ἀκατάλληλα καί, ἄς μὴ μᾶς φανεῖ παράξενο, οἱ τεχνίτες τὰ ξαναβάζουν στ' ἀμόνι καὶ με λίγα ἐπιδέξια σφυροκοπήματα δημιουργοῦν τὸν ἦχο, ποὺ ταιριάζει στὸ μέγεθός τους, ὥστε νὰ μὴ ξεφεύγει ἀπὸ τ' ἁρμονικὸ σύνολο. Ὑστερα τὰ τοποθετοῦν σὲ κασόνια ἢ σακιά καὶ τὰ μεταφέρουν στὸν προορισμό τους.

Πρὶν ἀπὸ χρόνια, ὁ Ραδιοφωνικός μας Σταθμὸς στὰ ἐργαστήρια τῆς Ἀμφισσας παράγγειλε τὸ Ἐθνικὸ Σῆμα του, ποὺ ἔχει τὴν ἁρμονία τῶν κουδουνιῶν καὶ τσοκανιῶν. Ὅποιος γνωρίζει τοὺς ἦχους αὐτοὺς, εὐκόλα μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει, τὴν ὥρα ποὺ ἀκούγεται τὸ «Σῆμα» του, τοὺς

δυὸ ἦχους, ποὺ ἀκούγονται μ' ἐναλλαγές.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ κουδουνάδες τῆς Ἀμφισσας, οἱ ἀριστουργηματικοὶ τεχνίτες, ποὺ μόνον αὐτοὶ γνωρίζουν ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης, γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν γλυκόηχων κουδουνιῶν. Μόνο σ' αὐτοὺς δίδασκε τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης του... ὁ Ἡφαιστος καὶ τοὺς ἔμαθε νὰ μεταβάλλουν τὴ λαμαρίνα σ' ἁρμονικοὺς ἦχους, σὲ ποιμενικὴ... συμφωνία. Τὰ μυστικὰ αὐτὰ παραδίδουν οἱ ἴδιοι, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, στὰ παιδιὰ τους, στὰ ἐγγόνια τους.

Ἡ τέχνη τῶν κουδουνάδων σκορπᾷ, μέσα στὴ γαλήνη καὶ τὴ γοητεία τῆς καλοκαιρινῆς νύχτας, τὴν πιὸ τέλεια μουσικὴ ἁρμονία σὲ λόγους καὶ βουνά, σὲ ρεματιές καὶ σὲ κορφές.

Πίσω ἀπ' τοὺς ἁρμονικοὺς ἦχους τῶν κουδουνιῶν, πόσους μύθους δὲν ἔχει πλάσει ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς στάνης! Ἔτσι δικαιολογεῖται τὸ δέος ποὺ αἰσθάνονται, μέσα στὶς ἐρημιές καὶ στὰ ἀπάτητα βουνά, ὅπου ζοῦν μέρα καὶ νύχτα, μπροστὰ στὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ! Ἀκοῦμε τοὺς τσοπάνηδες νὰ μᾶς διηγοῦνται γιὰ ξωτικά, γιὰ νεράιδες, γιὰ σκιές, γιὰ λιαράκηδες, γιὰ μεταμφιεσμένα σὲ σκύλους κακὰ πνεύματα καὶ τόσα ἄλλα. Σ' ὅλα αὐτά, ὅμως, ἀντιστέκεται παλληκαρήσια δυναμὼντας τὴν πίστη τους, με τὴ νυχτερινὴ οὐράνια ἐπικοινωνία. Καὶ σὰν παρηγοριὰ στὴ μοναξιά τους, σὰν οὐράνια μελωδία, φτάνει ὡς τ' αὐτιά τους ἡ μουσικὴ ἁρμονία τῶν κουδουνιῶν, με τὸ νυχτερινὸ σκάρισμα

τοῦ κοπαδιοῦ γιὰ τὴ βοσκή. Νά, γιὰτὶ τὰ κουδούνια εἶναι ἡ μοναδική συντροφιά στοὺς τσοπάνηδες, ποὺ δίνουν ζωὴ καὶ κίνηση στὸ κοπάδι καὶ τὴ χαρὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους.

Ἔτσι, περήφανος ὁ ἀρχιτσέλικας τῶν ἀπάτητων βουνῶν, καμαρώνει τὰ τσελιγκάτα του, τοὺς μπιστικούς του καὶ τὰ τσοπανόπουλα μὲ τὴ γλυκιὰ φλογέρα τους. Καὶ σὰ συμπλήρωμα σ' αὐτὴ τὴ βουνίσια, τὴν ὁμορφὴ ζωὴ, δίνει ἕνα μουσικὸ τόνο ἀκόμα, μιὰ γλυκιὰ ἀρμονία, μὲ τὰ κουδουνίσματα τῶν προβάτων, στοὺς αἰθέριους οὐρανοὺς τῶν ψηλῶν βουνοκορφῶν μας. Ὅλοζώντανη μένει στὴ μνήμη μου, ὡς τώρα, αὐτὴ ἡ γλυκιὰ εἰκόνα τοῦ κοπαδιοῦ, ἀπὸ τότε ποὺ ἦμουν μικρὸ παιδί. Κατηφόριζαν κάθε βράδυ τὰ πρόβατα, μὲ τὸ ἡλιοβασίλεμα, στὶς πλαγιὲς τῆς Γκιώνας, γιὰ νὰ βοσκῇ-σουν καὶ νὰ σβήσουν τὴ δίψα τους ἀπ' τὴ λαύρα τοῦ καλοκαιριοῦ, κοντὰ σὲ κάποια γάργαρη πηγὴ. Καὶ σὰν ἄκουγα τ' ἀρμονικὰ κουδουνίσματα, πόσο δυνάμωναν τὴν παιδικὴ φαντασία μου καὶ πόση ἀγάπη ἔνιωθα γιὰ τὴ φύση, γιὰ τὸ σύμπαν, γιὰ τὸ Θεῖο Μεγαλεῖο!

Ὅλ' αὐτὰ προσπαθῶ νὰ ξαναζή-

σω, ὅταν τὰ καλοκαίρια ἀνεβαίνω στὶς βουνοκορφές, γιὰ ν' ἀναπνεύσω ἀχόρταγα τὸ βουνίσιο ὀξυγόνο, μέσα στὰ θαθύσκιωτα ἔλατα, ν' ἀκούσω τὸ σάλαγο τοῦ κοπαδιοῦ σὰ γλυκόφωνο τραγούδι. Οἱ γάργαρες θρυσοῦλες θρηνοῦν, μὲ τὸ μονότονο μурμουρίσμα τους, ἀπὸ φόβο μήπως χάσουν τὴ συντροφιά τῶν κοπαδιῶν, ποὺ προορισμό τους ἔχουν νὰ δροσίζουν στὶς ποτίστρες τόσα ἄκακα κι εὐλογημένα ζωντανά.

Στὰ κεφαλοχώρια μετριοῦνται στὰ πέντε δάχτυλα μερικὲς ἑκατοντάδες πρόβατα, ἐνῶ τὰ γίδια ἀφανίστηκαν, προκειμένου νὰ περισωθοῦν... τὰ δάση. Ἄλλοτε ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία ἦταν πολὺ ἀναπτυγμένη. Τὰ τελευταῖα χρόνια λιγότεψαν τὰ πρόβατα καὶ ἡ τυροκομία θρίσκεται ἀκόμα σὲ πρωτόγονη κατάσταση.

Σήμερα κάθε ξένος, ποὺ διαβαίνει ἀπ' τὴν Ἀμφισσα, βλέπει στὸ Τουριστικὸ περίπτερο διάφορα μεγέθη κουδουνιῶν, μερικὲς ξυλόγλυπτες γκλίτσες καὶ βεδούρια (ξύλινα δοχεῖα, ποὺ πῆζουν τὸ γιαούρτι), σὰν δείγματα ἀπ' τὴ βιοτεχνία, ποὺ κάποτε θρискόταν σὲ μεγάλῃ ἀκμῇ.

Συμπατριώτη,

Μὴν πετᾶς τὸ περιοδικὸ τοῦτο. Ἔστω καὶ ἂν δὲ σοῦ ἀρέσει μὴν τὸ καταστρέφεις.

Δῶστο σὲ κάποιον ἄλλο. Μπορεῖ ν' ἀρέσει σὲ κεῖνον.

ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΧΑΡΜΑΙΝΑΣ

ΑΝΔΡΙΑΝΗΣ ΓΕΡΟΥΜΑΤΟΥ

Στήν πόλη πού γεννήθηκα, ή πιό ἀλαργινή συνοικία, κατὰ τὸ ψήλωμα, εἶναι ἡ Χάρμαινα.

Ἐκεῖ πάνω ὑπάρχουν ἀκόμα παλαιὰ κτίρια, καμωμένα μὲ πλῖθες, μαυρισμένα καὶ ἐτοιμόρροπα ἀπ' τὴν πολυκαιρία, πανέμορφα ὅμως στὰ μάτια τοῦ ζωγράφου, τοῦ ποιητῆ καὶ ὁποιοῦ, ἀκόμα, ἔχει τὸ χάρισμα νὰ βλέπει μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Σὲ μερικά ἀπ' τὰ κτίρια αὐτὰ ἐπεξεργάζονται, καὶ σήμερα ἀκόμα, τὰ δέρματα, εἶναι δηλαδὴ τὰ φημισμένα ταμπάκικα τῆς "Αμφισσας. Πολλοὶ συντοπίτες μου θγάζουν τὸ μεροκάματό τους, δουλεύοντας μέσα στὰ ἀνήλια αὐτὰ ντουθάρια, ὅπου μονάχα ἡ ὑγρασία βασιλεύει. "Αμα ὅμως θγοῦν στὸ δρόμο, ὁ νοῦς του ξεσκοτεινιάζει, ἡ μαγευτικὴ θέα τοὺς ἀποζημιώνει. "Ὅλη ἡ πόλη ἀπλώνεται κάτω ἀπ' τὰ πόδια τους, ἐνῶ πιό κεῖ ἡ σταχτοπράσινη θάλασσα τῶν ἐληῶν πλημμυρίζει τὸν τόπο.

"Ενας φιδωτὸς δρόμος σὲ φέρνει στὸ πανάρχαιο Κάστρο, μὲ τὴν ἐνδοξη ἱστορία καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ τείχη. "Ήσυχά εἶναι σήμερα καὶ τὰ μεγάλα θαυτοπράσινα πεῦκα, πού στολίζουν τὰ χαλάσματά του, ἰσκιώνουν τὸν τόπο καὶ δίνουν στὸν ἐπισκέπτη ἕνα ξέχωρο αἶσθημα γαλήνης.

Στὰ παλαιὰ χρόνια ἡ Χάρμαινα, ἦταν τὸ κέντρο τῆς πόλης καὶ τοῦτα τὰ ἐρειπωμένα σπίτια ἦταν πλούσια ἀρχοντικά, γεμάτα ζωὴ καὶ δράση, πνιγμένα στ' ἀσημικὸ καὶ τὸ μετᾶξι.

Σὲ κάποιον ἀπ' αὐτά, λέει ὁ θρύλος, ζοῦσε ἕνας γερο - ἀφέντης. Γυναίκα καὶ παιδιὰ δὲν εἶχε, μοναδικὴ συντροφιά του ἦταν ἡ ψυχοκόρη του, Ροδούλα τὴν ἔλεγαν, πού ἀπὸ κάμποσα χρόνια τὴν εἶχε πάρει ἀπὸ ἕνα γειτονικὸ χωριό, μικρὸ κοριτσόπουλο τότε, μὲ μακριὲς καστανὲς πλεξοῦδες. Τώρα θέβαια ἦταν μεγάλῃ, ὁλόκληρῃ κοπέλλα πιά, καὶ εἶχε τὴ φροντίδα τοῦ ἀρχοντικοῦ. Μεγάλον ἦταν τοῦτο, πολλὰς οἱ κάμαρες, ἀπέραντες οἱ αὐλές του. Κι' ἀκόμα, εἶχε κήπους, περιβόλια καὶ ἕνα σωρὸ ζωντανά, πού τὸ καθένα ἤθελε τὰ δικά του. Πολὺ κουράζονταν μ' ὅλα αὐτὰ ἡ Ροδούλα οὔτε μιὰ στιγμή δὲ στεκόταν τὴ μέρα, μὰ καὶ πάλι δὲν προλάβαινε. Κι ὅταν ἀκόμα θράδυαζε, οὔτε τότε κάθονταν μὲ χέρια σταυρωμένα, ἄλλοτε ἔπλεκε, ἄλλοτε μπάλωνε, ἄλλοτε σιδέρωνε, πάντα κάτι ἤθελε ἀποτελεῖωμα.

Ποτὲ ὅμως δὲν βαρυγκομοῦσε, ἀγαποῦσε τὸν ἀφέντη τῆς μὲ τὸ δικό της τρόπο καὶ μπροστά του ἔσκυβε τὸ κεφάλι μὲ σεβασμό. "Ὁμορφὴ δὲν ἦταν, οὔτε ὅμως καὶ ἄσχημῃ. Ἦταν

ἄνθρωπος πού περνάει δίπλα σου χωρίς νά κάνει ιδιαίτερη ἐντύπωση, ἓνα λουλουδί χωρίς φανταχτερὰ χρώματα, χωρίς ἄρωμα δυνατό.

Οἱ μέρες στοῦ μεγάλο σπίτι κυλοῦσαν ἥσυχα, χωρίς τίποτα τὸ ξεχωριστό, χωρίς κάτι πού νά προκαλεῖ τὸ ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον τῆς Ροδούλας. Μοναχὰ ὅταν νύχτωνε καὶ ἔπεφτε στοῦ κρεβάτι της γιὰ ὕπνο, τὰ πράγματα ἄλλαζαν, τὸ μικρὸ δωμάτιο γέμιζε φῶς καὶ χρῶμα. Τότε μπορούσε καὶ αὐτὴ νά ὀνειρευθεῖ, ὅπως ὀνειρεύονται ὅλες οἱ κοπέλλες τοῦ κόσμου, ν' ἀποκτήσει ὅ,τι ἤθελε, νά γίνεи εὐτυχισμένη.

Τὶς ὥρες αὐτὲς ἡ φαντασία της ἔμενε ἐλεύθερη νά πλανηθεῖ ὅπου ἤθελε, νά πλάσει ἀπίστευτες ἱστορίες, ὅτι νά! κάποιος φτωχὸ παλληκάρι, μὲ τίμια μάτια καὶ χέρια δουλεuttῇ, νοιάζονταν γι' αὐτὴ καὶ περίμενε στὴ γωνιά τοῦ δρόμου γιὰ νά τὴ δεῖ. Αὐτὸ ἔκανε τὴν καρδιά της νά σκιρτάει χαρούμενα, τὴ γέμιζε εὐτυχία καὶ ἄς ἤξερε καλὰ πῶς ὁ δρόμος ἦταν ἔρημος καὶ πῶς κανένας δὲν περίμενε στὴ γωνιά του. Τὸ ὄνειρο εἶναι πάντα ὁμορφο. "Ετσι πέρασε ὁ καιρὸς, χρόνια ὁλόκληρα, καὶ κάποια ἐποχὴ ἔγινε τ' ἀναπάντεχο, γιὰ τὴ Ροδούλα.

Μιὰ νύχτα θροχερή, πού ἀστραπὲς σχίζανε τὸν οὐρανό, ὁ ἀφέντης της, ξαφνικὰ πέθανε. Καὶ τὸ πιὸ ἀναπάντεχο, ἄφησε σ' αὐτὴ ὁλόκληρη τὴν τεράστια περιουσία του, κι' ἔτσι ἡ Ροδούλα ἔγινε, ἀπ' τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη, πολὺ πλούσια.

Τὸ νέο ἔκανε τὸ γύρω τῆς χώρας καὶ ὅλοι τὴ μακάριζαν γιὰ τὴν τύ-

χη της καὶ τὰ πλούτη της. "Εφτασε καὶ σ' αὐτιά κάποιου ὁμορφονιοῦ πού δὲν εἶχε καμμιά ὄρεξη γιὰ δουλειὰ καὶ τοῦ ἄνοιξε τὴν ὄρεξη, θρῆκε τὸν τρόπο, σκέφτηκε, νά ζήσει χωρίς νά κουράζεται. Στολίστηκε, λοιπόν, ἔστριψε τὸ μουστάκι καὶ γραμμὴ γιὰ τὴ Χάρμαινα. Στήθηκε στὴ γωνιά τοῦ δρόμου καὶ περίμενε ὥρες ἀτέλειωτες, νά φανεῖ ἡ Ροδούλα. Ἐκείνη τὸν εἶδε ἀπ' τὸ παράθυρο, ἀλλὰ δὲν πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό της ὅτι αὐτὸ τὸ καλοντυμένο ὁμορφόπαιδο περίμενε αὐτὴ. "Όταν ὁμως τὸν εἶδε νά τὴν κυττάζει κατὰματα καὶ νά τῆς χαμογελάει, ταραχτήκε. Μακριὰ ἀπ' αὐτόν, εἶπε στὸν ἑαυτό της, δὲν εἶναι τῆς σειρᾶς σου. Τὰ λόγια ὁμως εἶναι λόγια καὶ ἡ καρδιά ἄλλο πρᾶγμα. "Αρχισε νά τὸν σκέπτεται συχνότερα, κρυφοκύτταζε νά τὸν δεῖ καὶ χαίροταν πού ὑπομονετικὰ καθότανε στὴ γωνιά τοῦ δρόμου γι' αὐτὴ. Σιγὰ - σιγὰ τὸν ἀγάπησε καὶ ἄς ἤξερε πῶς δὲν τοῦ ἄξιζε.

"Όταν οἱ συντοπιῖτες ἄκουσαν ὅτι ὁ Γιαννιός, τοῦ κύρ Βαγγέλη ὁ γυιός, θὰ παντρευθεῖ τὴ Ροδούλα, κούνησαν τὸ κεφάλι, περίλυπα. Μιὰ γειτόνισσα, μάλιστα, ἡ κυρὰ Παρασκευή, εἶπε στὸν ἄντρα της :

— Πρέπει, ἄντρα μου, νά ποῦμε στὴ Ροδούλα νάχει τὸ νοῦ της γιατί τοῦτος ὁ μορφονιὸς δὲν εἶναι γιὰ προκοπή.

— Ναί! Καὶ πὲς πῶς θὰ σὲ ἀκούσει. Δὲ θλέπεις τὸ σεβντά της; εἶπε ἐκεῖνος.

Πραγματικὰ. Ἡ Ροδούλα δὲν εἶχε πλέον μάτια γιὰ τίποτα ἄλλο καὶ

ᾠρες ὁλόκληρες καθόταν πίσω ἀπὸ τὸ παράθυρο περιμένοντας ἐκεῖνον νὰ φανεῖ. Καὶ ὅταν φαινόταν ὅλος ὁ κόσμος ἦταν δικός της.

Μιὰ μέρα ὁ Γιαννιὸς ἦρθε στενοχωρημένος. Δὲν πρέπει νᾶσαι καλὸς μὲ κανέναν, σήμερα, τῆς εἶπε, δὲν πρέπει νὰ λογαριάζεις τίποτα. Λυπήθηκα ἓνα φίλο, εἶχε ἀνάγκη, καὶ τοῦδωσα ὅλες τὶς οἰκονομίες τοῦ σπιτιοῦ, τώρα ὅμως ποὺ τὶς χρειάζεται ὁ πατέρας μου δὲν μοῦ τὶς γυρίζει πίσω. Σὲ ἀπόγνωση μεγάλη θρίσκομαι, δὲν ξέρω τί νὰ πῶ στὸν πατέρα μου.

— Γι' αὐτὸ πικραίνεσαι, καλέ μου, εἶπε ἡ Ροδούλα. Μὴ στενοχωριέσαι καὶ ἐγὼ θὰ σὰ δώσω.

“Αἶμα γίνει ἡ ἀρχὴ τὰ ἄλλα εἶναι εὐκόλα. Σὲ λίγο καιρό, πότε μὲ τοῦτο, πότε μὲ ἐκεῖνο, ὅλη ἡ περιουσία τῆς Ροδούλας — χρήματα, σπίτια, μαγαζιά, ἐλῆες, ἀμπέλια — πέρασαν σὰ χέρια τοῦ Γιαννιοῦ. Καὶ ὅταν πῆρε καὶ τὸ τελευταῖο ὅχι μόνο ἔπαψε νὰ μιλάει γιὰ γάμο, ἀλλὰ τὴν ἔδιωξε καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι ποὺ τώρα ἦταν δικό του.

Ἡ Ροδούλα, δὲν εἶπε λέξη. Μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο καὶ τὰ μάτια ἀνέκφραστα, σὰ νὰ τᾶχε χαμένα, πέρασε τὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ καὶ θῆκε στὸ δρόμο. Στὶς λίγες αὐτὲς ᾠρες τὸ μυαλό της εἶχε σαλέψει. Γιὰ κατοικία εἶχε τώρα τὰ χαλάσματα τοῦ Κάστρου — ἐκεῖ κοιμῶταν τὴ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα γύριζε στοὺς δρόμους τῆς χώρας ξυπόλητη καὶ κουρελιασμένη, ἄξια γιὰ κάθε συμπόνοια. “Εἰρωγε ὅ,τι τῆς ἔδιναν οἱ γειτόνισσες, τίποτα δὲν τὴν ἔνοιζε πιά καὶ διαρ-

κῶς ἀδυνατίζε, γέρασε ἄκαιρα. Κι’ ὁ κόσμος μετὰ τὴν πρώτη λύπη γιὰ τὸ κατάντημά της τὴ συνήθισε, καμμιὰ ἐντύπωση δὲν τοῦκανε. Ἦταν ἡ Ροδούλα ἡ σαλεμένη, ἡ ἀλαφροῖσκιωτη.

“Εἶτσι πέρασαν κάμποσα χρόνια καὶ μιὰ μέρα τὸ νέο θοῦξε στὴν πόλη. Πέθανε ἀδόκητα, ὁ Γιαννιός, ὁ μορφονιός. Τὸν θρῆκαν νεκρὸ ἔξω ἀπ’ τὴ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς Ροδούλας, στὴ γωνιά τοῦ δρόμου ποῦ, στέκοταν τότε καὶ τῆς πουλοῦσε ψεύτικα αἰσθήματα. Τὸ μαντάτο ἔφθασε καὶ στ’ αὐτιά τῆς Ροδούλας καὶ σὰν ἀστραπὴ φώτισε γιὰ λίγο, τὸ σκοτισμένο λογικὸ της. “Εἰτρεξε στὸ σπίτι καὶ μὲ φωνὲς στριγγλιές, οὐρλιαχτὰ ἀλλόκοτα ἄρχισε νὰ θρηνεῖ. Δὲν ἦταν θρῆνος τοῦτο τὸ πρᾶμα, δὲν ἦταν μοιρολόγι, ἦταν κάτι τὸ ἄγριο, τὸ ἀνατριχιαστικό.

Ἦταν, ἄραγες ἡ γυναῖκα ποὺ θρηνοῦσε τὴν προδομένη της ἀγάπη ἢ ἡ ζωτικὰ ποὺ λυσομανοῦσε γιὰ τὴν ἐκδίκηση ποὺ δὲν πῆρε; Ἀγάπη ἦταν ἢ μῖσος; Ἀγνωστο.

Ἀπὸ τότε πέρασαν πολλὰ χρόνια. Πολλοὶ ἀνθρώποι ἦρθαν στὴ ζωὴ καὶ ἄλλοι τόσοι ἔφυγαν. Πολλὲς συνήθειες ἔσβυσαν, πολλὰ γεγονότα συμβῆκαν, ὁ κόσμος ἔλλαξε. “Εἶνα ὅμως μένει τὸ ἴδιο ἀπὸ τότε, δὲν ἔλλαξε ποτέ. “Όταν κάποιος συντοπίτης εἶναι ἐτοιμοθάνατος ἓνα στριγγιὸ οὐρλιαχτὸ ἀκούγεται τὴ νύχτα στὴ γειτονιά του. Εἶναι τὸ στοιχειὸ τῆς Χάρμαινας ποὺ οὐρλιάζει λένε κεῖνοι ποὺ δὲν ξέρουν. Καὶ ὅμως δὲν εἶναι παρὰ τὸ ξωτικὸ τῆς Ροδούλας, ποῦ, ὅπως καὶ τότε, φωληάζει σὰ χαλάσματα τοῦ Κά-

Η ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΑΚΟΥ

Ὁ διακαὴς καὶ ἐσώτατος πόθος νὰ ἀφήσει πίσω του κάποιες μαρτυρίες ἀπὸ τὸ πέρασμά του πάνω στὴ γῆ, ὥθησε ἀνέκαθεν, τὸν ἄνθρωπο νὰ διαιωνίζει, μὲ ὅποιον-δήποτε τρόπο μπορούσε (ἰχνογραφήματα, μνημεῖα, γραπτὰ κείμενα, προφορική παράδοση κλπ.) τὸ παρόν, πὺ σὲ λίγο δὲν θὰ ὑπῆρχε. Ταυτόχρονα κινούμενος ἀπὸ τὴ διάθεση νὰ πληροφορηθεῖ κάθε τι πὺ προηγῆθηκε, φρόντιζε νὰ ἐρευνήσῃ τὸ παρελθόν, ἔστω καὶ ἂν μοναδικὲς πηγὲς πληροφόρησής του ἦταν ὅσα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἐφταναν στ' αὐτιά του. "Ἐτσι ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται ἡ ἱστορία, πὺ ὁ ὀρισμὸς της εἶναι: ἡ γραπτὴ, συνῆθως, ἔκθεσι γεγονότων πὺ ἀναφέρονται σὲ ἔθνη, πρόσωπα, χῶρες καὶ ὀρισμένες περιόδους τοῦ βίου τῶν λαῶν.

Στοιχεῖα ἀπαραίτητα γιὰ τὴ συγγραφή τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ἀνεύρεση πηγῶν πληροφόρησης (ἡ ἄμεση

στρου καὶ τὶς νύχτες τριγυρίζει σὰ στενὰ τῆς Χάρμαινας, ἥσυχά καὶ ἀθόρυβα. Μονάχα ὅταν νοιώσῃ τὸ χάρο νὰ ζυγώνει τότε ἀγριεύει καὶ ἀφήνει τὴ φοβερὴ στριγγλιά του.

Θρηνεῖ ἀκόμα, ἄραγες, τὸν ἀνάξιο ἀγαπημένο γιὰ κλαίει τὴ δικὴ του μοῖρα;

Ποιὸς νὰ ξέρει!!

παρατήρηση τοῦ ἱστορικοῦ, ἡ προφορική παράδοση, ἡ γραπτὴ παράδοση, ἡ δι' ἀπεικονίσεων παράδοση, ἡ διὰ λειψάνων παράδοση κλπ.) καὶ ἡ κριτικὴ πὺ ἀποφαίνεται γιὰ τὴν αὐθεντικότητά, τὴν ἀξιοπιστία καὶ τὴ σημασία τῆς κάθε μιᾶς πηγῆς. Καὶ μὲ τὴν ἱστορικὴ ἐρμηνεία, πὺ ἐπακολουθεῖ ὁ ἱστορικὸς προσπαθεῖ νὰ δώσει πνοὴ ζωῆς καὶ νόημα ἱστορικὸ σὺ νεκρὸ καὶ ἄψυχο ὑλικὸ τῶν πηγῶν. Ἐπειδὴ ὅμως σὲ αὐτὴ τὴν ἐπιχειρούμενη ἱστορικὴ ἀπεικόνισι εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς φαντασίας χρειάζεται μεγάλη προσοχή καὶ ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ νὰ μὴν ὑπεσέλθουν φανταστικὰ στοιχεῖα στὴ θέση τῶν πραγματικῶν καὶ ὁδηγήσουν σὲ λαθεμένες ἐκτιμήσεις καὶ συμπεράσματα. Ἀξιῶσεις ἱστορικῆς ἀντικειμενικότητος, μπορεῖ νὰ προβάλλουν μονάχα ὅσα ἀποφαίνεται ἡ ἱστορικὴ κατανόησι καὶ ἐρμηνεία, πειθαρχημένη σὺ χαλινὸ τῆς αὐστηρῆς καὶ ἐπίμονης ἐπιστημονικῆς διακρίβωσις. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐξαφάνισι τοῦ ἰδίου ἐγὼ κάθε ἱστορικοῦ εἶναι ἀδύνατη—καὶ ὅχι εὐκταία—γι' αὐτὸ ἡ ἀντικειμενικότητά δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πάντοτε σχετικὴ καὶ ὅχι ἀπόλυτη. Τοῦτο βέβαια, δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ κλονίσῃ τὴν ὑπόστασι τῆς ἱστορίας ὡς ἐπιστήμης, γιὰτί, πέρα ἀπὸ τὶς ἀντιθέσεις καὶ τὶς ποικίλες ἀπόψεις τῶν ἱστορικῶν, θρίσκεται

πάντα ἡ ἰδέα τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ πρὸς αὐτὴ πρέπει νὰ καυτείνου ὅλες οἱ ἐπιμέρους ἐπιστημονικὲς προσπάθειες.

Ἡ ἱστορία πρέπει πάντοτε νὰ εἶναι «ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας» λέγει ὁ Θουκυδίδης.

Παρά τὸ σαφὲς τοῦτο περίγραμμα πολλὰς προσπάθειες παραποίησης τῆς ἱστορίας καταβλήθηκαν καὶ ἀρκετὲς ἀπόπειρες παραχάραξης τῶν γεγονότων ἔγιναν κατὰ καιροῦς. Ἄλλοτε μεμονωμένα ἄτομα, μικροομάδες ἐπιγόνων, φατρίες ἢ τάξεις ἐπιχείρησαν τὴν μεγαλοποίηση τοῦ ρόλου τους, τὴν ἐξιστόρηση φανταστικῶν καὶ ἀνυπάρκτων γεγονότων, τὸ σφετερισμὸ ξένων δαφνῶν ἢ τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων προσθήκη σκοπῶν καὶ ἐπιδιώξεων στὰ διάφορα γεγονότα καὶ ἄλλοτε πάλι εὐρύτεροι κύκλοι μὲ ἀφθονία μέσων, τεχνικῶν καὶ ὕλικῶν, καὶ κατάλληλη ἐννοχρήστρωση, ἀποπειράθηκαν νὰ δώσουν στὴν ἱστορίαν τὴ μορφήν πού ἐξυπηρετοῦσε τὶς κρύφειες καὶ ἀνομολόγητες ἐπιδιώξεις τους. Οἱ μὲν πρῶτοι μὲ «κατασκευασμένες» πηγὰς — ἀπομνημονεύματα, προσωπικὲς μαρτυρίαι, ἀνέκδοτα ἔγγραφα καὶ ἀρχεῖα, μελέτες κλπ. — εἶχαν τὴν ἀφέλεια νὰ πιστεύουν, ὅτι θὰ ἦταν δυνατόν νὰ χειραγωγήσουν τὴν ἱστορίαν καὶ νὰ τὴν ὁδηγήσουν ἐκεῖ πού αὐτοὶ ἤθελαν.

Μάταιος ὅμως ὁ κόπος τους, γιατί οἱ πηγὰς πού κατασκεύασαν δὲν ἄντεξαν οὔτε στὴν κριτικὴ οὔτε στὸ χρόνο καὶ γρήγορα ἔχασαν κάθε ἀξία. Οἱ δεῦτεροι ὅμως ἀποτελοῦν μιὰ διαφοροτικὴ περίπτωσι. Ἐδῶ

οἱ μοναχικὲς καὶ ἀδέξιες προσπάθειες δὲν ἔχουν θέσι, ἀλλὰ ἐπίσημα κράτη, πολιτικὲς παρατάξεις, κομματικοὶ μηχανισμοὶ συνεπικουρούμενοι — δυστυχῶς — ἀπὸ ἱστορικοὺς συγγραφεῖς μὲ ἀναμφισβήτητὴ ἐρευνητικὴ ἱκανότητα καὶ δυνατότητα κρίσεως ἐπεδόθησαν στὴν παραποίηση τῆς ἱστορίας, παραχαράζοντας γεγονότα καὶ πλαστογράφοντας ἀποτελέσματα μὲ μοναδικὸ γνώμονα τὴν ἐξυπηρέτησιν ἰδιοτελῶν — πολιτικῶν, κομματικῶν κλπ. — καὶ ὅπωςδὴποτε ὅχι ἐπιστημονικῶν σκοπῶν. Βαρύγδουποι ἱστορικοὶ ἐπιστρατεύτηκαν γιὰ νὰ προσθέσουν τὸ κύρος τοῦ ὀνόματός τους, στὶς προσπάθειαις αὐταῖς καὶ ἐπίσημες ἀκαδημίαι ἀγωνίστηκαν νὰ προσδώσουν κάποια ἐπιστημονικὴ ἐπίφασιν στὰ ἐπίμεμπτα κατασκευάσματα.

Καὶ ὅπου ἦταν δυνατόν τοῦτα ἐπεβλήθησαν καταπιεστικὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐπιτρέπεται ὁ ἀντίλογος, ὅπου ὅμως ὅχι ἐκεῖ ἐξαπολύθηκε, χάριν στὰ ἀφθονα οἰκονομικά μέσα, μιὰ, χωρὶς προηγούμενο, προσπάθεια πλύσεως ἐγκεφάλου τοῦ μέσου πολίτη μὲ πλημμύρα ἐντύπων, κινηματογραφικῶν ταινιῶν καὶ ὅπου οὐδὴποτε ἄλλου μέσου κρίθηκε ἀναγκαῖον.

Γεγονότα διαστρεβλώθηκαν συστηματικὰ, πρόσωπα παραμορφώθηκαν μέχρι τὴ μὴ ἀναγνώρισή τους, ἡ νοοτροπία, τὸ μορφωτικόν, πνευματικόν, οἰκονομικόν καὶ κοινωνικόν ἐπίπεδον τῆς ἐποχῆς, ὑποχρεώθηκαν ν' ἀκολουθήσουν τὶς ἐπιδιώξεις τῶν παραχαρακτῶν. Ὅλα τοποθετήθηκαν σὲ μιὰ «προκρούστεια κλίνη»

καὶ ἐκεῖ τοὺς δόθηκε τὸ μέγεθος πὺ ἀπαιτεῖ μιὰ «ἐπὶ μέτρῳ» συγγραφὴ ἱστορίας. Βαρυσήμαντα γεγονότα μὲ διεθνεῖς ἐπεκτάσεις καὶ καθοριστικὲς ἐπιπτώσεις ἀποσιωπήθηκαν μέχρι τὴν πλήρη ἀγνότηση, ἐνῶ ἀσήμαντα ἐπιτεύγματα, τοπικῆς ἢ καμμιάς σημασίας, πὺ ὑποβοηθοῦν τίς ἐπιδιώξεις τους, προβλήθηκαν μὲ τρόπο πὺ προσβάλλει τὴ νοημοσύνη καὶ τοῦ πλέον ἀπλοικοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ ὅλα τοῦτα συμβαίνουν τὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῆς ἀφύπνισης τῶν λαῶν, καὶ χωρὶς, μάλιστα, καμμιά συστολή.

Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ κύμα τῆς παραποίησης καὶ τῆς πλαστογραφίας ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης στέκει ἀπαρημένος, δὲν ξέρεῖ τί νὰ σκεφεῖ, δὲν ξέρεῖ τί νὰ πεῖ καί, δικαιολογημένα, διερωτᾶται :

— Σὲ τί ἄλλαξαν, ἄραγε, τὰ κριτήρια ὥστε ὁ δαφνοστεφανωμένος ἥρωας τοῦ χθὲς ἐξεοβελίζεται σήμερα μὲ βδελυγμία ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς χώρας του, τὸ ὄνομά του ἀπαλείφεται ἀπὸ τίς ἐπίσημες ἐγκυκλοπαίδειες κλπ. σὰν ἀτιμωτικὸ καὶ χολεροπληκτο, τὰ μνημεῖα καὶ οἱ προτομές του κατακρημνίζονται πρὸ τοῦ ἀκόμα καεὶ ὁ λιθανωτὸς πὺ οἱ ἴδιοι οἱ κατεδαφιστὲς ἀφειδώλευτα πρόσφεραν;

— Ποιὸν μπορεῖ νὰ πείσει ἡ «κατ' ἐπιταγὴν» συγγραφὴ ἱστορίας, ὅταν μὲ σοφιστεῖες καὶ παραμορφωτικούς καθρέφτες ἐπιζητεῖ τὴν ἀμφισβήτηση γεγονότων ἢ μὲ τὴν αὐτάρεσκα ἀποκαλούμενη ἀπομυθοποίηση, ἐπιχειρεῖ τὴ μείωση προσώπων πὺ γι' αὐτὰ ἔχει ἀποφανθεῖ τεκμη-

ριωμένα πλειάδα ἀντικειμενικῶν ἱστορικῶν κάθε προέλευσης καὶ μὲ τὴν κρίση τους ἔχει συμφωνήσει ἀκόμα καὶ ἡ ALTERA PARS;

— Σὲ τί μειώνει τὴν ἀξία καὶ τὴν αἴγλη ἑνὸς ἐθνικοῦ ἐπιτεύγματος τὸ πολιτικὸ πιστεύω καὶ ἡ κομματικὴ τοποθέτηση τοῦ δημιουργοῦ του; Ποιὸ σκοπὸ ἐξυπηρετεῖ ἡ πεισματική καὶ ἀγωνιώδης ἀναζήτηση τῶν ἀρνητικῶν του μικρολεπτομερειῶν— πὺ πάντοτε ὑπάρχουν — ὅταν τοῦτο στὸ σύνολό του ἔχει τύχει γενικῆς ἀναγνώρισης καὶ παγκόσμιας παραδοχῆς; Μὲ ποιὰ ἠθικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ ἀρχὴ ἐπιδιώκεται ἡ ἀπόκρυψη λάθους, ἀποτυχίας ἢ συμφορᾶς ὅταν μοναδικὸς σκοπὸς εἶναι ἡ συγκαλύψη τῶν ὑπαιτίων; Καὶ ποιὸς χαρακτηρισμὸς ἀρμόζει στίς ὀργανωμένες ὁμάδες πὺ ἐπιχειροῦν τὴν παραποίηση, μὲ πλήρη ἐπίγνωση τόσο τῆς ἀνεντιμότητος τῆς πράξης, ἀπὸ κάθε πλευρά, ὅσο καὶ τῆς ἀπάτης πὺ ἐπιχειροῦν σὲ θάρος τῆς ἐπιστήμης, καί, κυρίως, τοῦ λαοῦ;

— Ποιὰ σκοπιμότητα ἐξυπηρετεῖ ὁ χεῖμαρρος ἐντύπων, ταινιῶν κλπ. πὺ πλαστογραφῶντας τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐξυμνοῦν γεγονότα, πὺ ὅμως τὰ πασίγνωστα καὶ πασιφανῆ ἀποτελέσματά τους καθορίζουν ἐπακριβῶς τὴν ἀρνητικὴ τους ἀξία; Ὑπάρχουν, ἄραγε, ἄνθρωποι πὺ πιστεύουν ὅτι τέτοι-ας ἔκτασης ἀνακρίβειες, πὺ προβάλλονται χωρὶς καμμιά ντροπὴ, μπορεῖ νὰ πείσουν κανένα, ὅταν μάλιστα οἱ ἀποδέκτες ἔχουν προσωπικὴ γνώση καὶ ἐμπειρία τῶν γεγονότων;

Σ' αὐτὲς καὶ ὅσες ἀκόμα ἀπο-

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ

ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

(Έντυπώσεις και κρίσεις)

ΤΟΥ ΔΡΟΣΟΥ ΚΡΑΒΑΡΤΟΓΙΑΝΝΟΥ

Η «Εταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν», πιστή στους σκοπούς που ἔταξε νὰ φέρει σ' ἐπαφή τους Φωκεῖς καλ-

ρίες ἔχεις μὴν περιμένεις ἀπάντη-
ση, φίλε ἀναγνώστη. Οἱ παραχαρά-
κτες «δουλεύουν» πάντα στο σκο-
τάδι καὶ στὰ «θολὰ νερά», τὸ
ἄπλετο φῶς τους ἐνοχλεῖ θλέπεις,
ἀποκαλύπτει τὴν παραχάραξη ὅσο
μαστορική καὶ ἂν εἶναι.

Ἡ θεωρία τοῦ Μακιαβέλι θρῖσκει
ἐδῶ τὴ δικαίωσή της. "Ολα τὰ μέ-
σα, ἠθικά ἢ ἀνήθικα, εἶναι ἐπιτρε-
πτά προκειμένου νὰ ἐπιτύχουν τὸ
σκοπὸ τους καὶ δὲν πρόκειται
νὰ κάνουν συζήτηση.

Ἡ τοποθέτησή τους εἶναι γνωστὴ
καὶ δὲν ἐκπλήσσει κανέναν. Ἐκεῖνο
ποὺ ἐκπλήσσει εἶναι ἡ στάση τοῦ
ἐλληνικοῦ κράτους ποὺ δὲν ἔχει ἐκ-
δόσει ἀκόμα, μέσω τῆς Ἀκαδημίας,
μιὰν ἐπίσημη, ἀντικειμενική καὶ ἀ-
πόλυτα τεκμηριωμένη ἱστορία τοῦ
ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Αὐτὴ θὰ ἔδινε ἀπάντηση σὲ πολ-
λὰ ἐρωτήματα, θὰ διευκρίνιζε ἀρ-
κετὰ ἀσαφῆ ἢ ἀμφιλεγόμενα σημεία
καὶ θὰ ἔδινε τὴ δυνατότητα στους
"Ελληνες νὰ μάθουν, ἐπιτέλους, τὴν
πραγματικὴ ἱστορία τους, κλείνον-
τας τὴν πόρτα, μιὰ γιὰ πάντα, στους
παραχσράκτες.

λιτέχνες μὲ τὸ φιλότεχνο κοινὸ τῆς
Φωκίδας, ὀργάνωσε τὸ 1979, γιὰ
δεύτερη συνεχῆ χρονιά, ἐκθεση ζω-
γραφικῆς τοῦ Ἀμφισσέα ζωγράφου
Χρήστου Παπουτῆ.

Ἡ ἐκθεση ἀνοίξε στὴ δημαρχια-
κὴ αἴθουσα (Πλατεῖα Κεχαγιᾶ) στὶς
23 Δεκέμβρη 1979 καὶ κράτησε ὡς
τὶς 7 Γενάρη 1980.

Ὁ Χρήστος Παπουτῆς γεννήθη-
κε καὶ ζεῖ στὴν Ἀμφισσα. Ἀρχισε
νὰ ζωγραφίζει πρὶν 10 χρόνια. Ἡ
σεμνότητα ποὺ τὸν χαρακτηρίζει
τούγιν' ἐμπόδιο νὰ γίνεῖ γνωστὸς
καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα τὸ κοινὸ τῆς ἰδι-
αίτερης πατρίδας του.

Ξεκίνησε ἐπιχειρῶντας ἀντιγρα-
φὲς ἔργων μεγάλων ζωγράφων,
παίρνοντας ἔτσι μαθήματα «χωρὶς
δάσκαλο» ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους
ζωγράφους τῆς Ἀναγέννησης.

Τὸ ταλέντο του τὸν βοήθησε νὰ
ἐξελιχθεῖ ἀργὰ καὶ σταθερὰ κι ὅ-
ταν ἄρχισε ν' ἀσχολεῖται μὲ τὸ το-
πίο «ἐκ τοῦ φυσικοῦ» ἔδειξε πὼς ἦ-
ταν σὲ θέση νὰ στηρίζεται πιὰ στὶς
δικές του δυνάμεις. Τὰ φῶτα του
διακριτικὰ καὶ διάχυτα, τὰ χρώμα-
τα καθαρὰ κ' ἔντονα. Οἱ λιγοστοὶ
«δικοί» του πίνακες χάθηκαν μέσ'
τὶς ἀντιγραφές του μειώνοντας ἄ-
δικα τὴν προσωπικότητά του.

Ἀπ' τ' ἄλλο μέρος οἱ προσωπο-

Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας

1. — Στις 20.4.80, ἡμέρα Κυριακή, ἡ Ε.Φ.Μ. ὀργάνωσε διάλεξη στὴν Ἀμφισσα, μὲ ὁμιλητὴ τὸν ποιητὴ, συγγραφέα, καὶ ζωγράφο κ. Δημ. Κόκκινο, ἰδρυτὴ, διευθυντὴ καὶ κύριο συνεργάτη τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», βραβευμένου ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Θέμα τῆς ὁμιλίας ἦταν «ἡ παράδοση καὶ ἡ ἐποχὴ μας», καὶ ἡ γλαφυρὴ ἀνάπτυξή του ἐντυπωσίασε τὸ πολυπληθὲς καὶ ἐκλεκτὸ ἀκροατήριον.

2. — Συνεχίζεται ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ «Λαογραφικοῦ Μουσείου Φωκίδας» μὲ νέα ἀντικείμενα καὶ ἡ διευθέτηση τῶν συλλογῶν του στὶς καινούργιες αἰθουσες, προκειμένου ν' ἀποδωθοῦν, σύντομα, στὸ κοινόν.

3. — Συνεχίζεται ἡ ἀνταπόκριση στὴν ἐκκλήση τῆς Ἑταιρείας γιὰ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Οἱ παρακάτω συμπατριῶτες μας ἔστειλαν τὰ ἀντίστοιχα ποσά :

Κων)νος Ι. Γάτος, Ἰτέα, δρχ. 150 ὥς ἐνίσχυση.

Δημήτριος Ἰ. Παπαδημιος, Ἀθήνα δρχ. 700 εἰς μνήμην τοῦ ἐξαδέλφου του Εὐστ. Παπαδήμου.

Γρηγόριος Χασιακός, Ἀθήνα, δρχ. 500 ὥς ἐνίσχυση.

Εὐάγγελος Τσαρμακλιώτης, Ἰτέα, δρχ. 1000 ὥς ἐνίσχυση.

Ἡ Ἑταιρεία εὐχαριστεῖ θερμὰ ὅλους.

γραφίες του ἔθεσαν τὴ σφραγίδα τοῦ σοβαροῦ ζωγράφου. (Ἐκεῖ φαίνεται ὁ ζωγράφος, ἐκεῖ δίνει τὶς ἐξετάσεις στὸ ἀνώνυμο κοινὸ τῶν ἐπισκεπτῶν του).

Γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίστηκε μ' ἔργα του στὴν «Ἐκθεση ἔργων καὶ κειμηλίων τοῦ '21» (Ἀμφισσα '71). Πέρσυ πῆρε μέρος στὴν «Ἐκθεση

εἰκαστικῶν τεχνῶν» τῆς Ναυτικῆς Ἑβδομάδος, στὴν Πάτρα.

Ἡ ἐκθεση γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε ἦταν ἡ πρώτη τοῦ ἀτομικῆ ποῦ ὀργάνωσε ἡ «Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν» σ' ἓνα γενικώτερο πρόγραμμα ἐμφανίσεως ἄξιων Φωκέων καλλιτεχνῶν.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ